

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Sociální pedagogika

Diplomová práce

Bc. Vendula Krumlová

**Minimalizace výchovných a vzdělávacích problémů dětí z neúplných
rodin**

**Minimizing educational problems of children from single-parent
families**

2016

Vedoucí práce: Mgr. Martina Švandová, Ph.D.

Poděkování

Můj upřímný dík patří vedoucí mé diplomové práce Mgr. et Mgr. Martině Švandové Ph.D. za cenné rady a připomínky, dále PhDr. Jitce Lorenzové Ph.D. za pomoc a trpělivost se zpracováním empirické části. Srdečně děkuji také svému manželovi a rodině za podporu při psaní práce.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Podpis

Abstrakt

Cílem diplomové práce je popsat vhodné a ohrožující výchovné strategie, které vznikly v důsledku rozvodu rodičů, a na základě teoretických východisek a výzkumného šetření provedeného u vybrané skupiny respondentů formulovat výchovná doporučení sloužící k minimalizaci výchovných a vzdělávacích problémů dětí z rozvedených rodin. Výzkumné šetření hledá odpověď na otázky, co vybraným respondentům podle jejich názoru pomáhalo zvládnout období kolem rozvodu rodičů a co naopak situaci zhoršovalo. K naplnění hlavního cíle DP byly pro výzkum formulovány cíle dílčí: 1. Zjistit, jak vybraní respondenti hodnotí s odstupem času vhodnost a nevhodnost výchovných strategií rodičů užívaných v období rozvodu a 2. Porovnat jejich názory s východisky formulovanými v teoretické části práce.

Těžištěm této práce je kvalitativní výzkum, zpracovaný pomocí obsahové analýzy rozhovoru. Polostrukturovaný rozhovor, s vybranými respondenty z neúplných rodin ve věku 19-25let mapuje zpětně jejich náhled na vhodné a ohrožující výchovné strategie jejich rodičů. Rozhovory byly analyzovány na základě kritérií, která byla vybrána z východisek v teoretické části. Poté jsem v jednotlivých přepsaných rozhovorech vyhledávala výroky, které jsem pod kritéria přiřazovala.

Respondentům nejvíce pomohly zvládnout situaci osoby, které jim byly oporou a mohly se na ně spolehnout. Především prarodiče či sourozenci. Naopak nejvíce respondenty mrzelo popouzení rodičů, především matek, nedostatečná informovanost rodiči, či jejich nevyrovnanost. Z výsledků výzkumu vyplývá, že u tohoto vzorku respondentů dominovaly vhodné výchovné strategie „optimální kontakt s rodiči“ a „záchranná síť“. Ohrožující pak „popouzení dítěte“ a „ostatní faktory - noví partneři“.

Hlavním přínosem jsou výchovná doporučení sloužící k minimalizaci výchovných a vzdělávacích problémů dětí z rozvedených rodin. Tato doporučení jsou určena především pro rodiče vychovávající děti v neúplných rodinách.

Klíčová slova

Děti, neúplná rodina, rozvod, vhodné výchovné strategie, ohrožující výchovné strategie

Abstract

The aim of this thesis is to describe appropriate and threatening educational strategies that have arisen as a result of parental divorce, and based on the theoretical recommendations and research conducted among a selected group of respondents to formulate educational recommendations that minimize problems of children from divorced families. The survey seeks to answer questions about what respondents selected as their options to manage a period around parents' divorce and what made the situation worse. To achieve the objectivity of this thesis, the following partial goals were set: 1. To find out how the respondent assessed with hindsight the suitability and unsuitability of educational strategies used by parents during divorce 2. compare their opinions with the strategies formulated in the theoretical part.

The focus of this work is qualitative research, processed by using content analysis of the interview. Semi-structured interviews with selected respondents from single-parent families aged between 19 and 25 years old, reversely map their view on the appropriate educational strategies of their parents. The interviews were analyzed based on criteria described in the theoretical part. Then I individually analyze interviews and match them accordingly.

Most helpful for respondents were supportive persons which they could rely on. Especially grandparents or siblings. On the other hand, most respondents regretted forcing and accusing in between the parents, especially mothers, lack of awareness about this situation, or their imbalance behavior. The research made on this sample of respondents shows benefits of appropriate educational strategies such as 'optimal contact with parents' and 'safety net'. On the other hand, threatening strategies as been described were 'provocations' and 'other factors, such as new partners...'

The main benefits of this thesis are recommendations that minimize educational problems of children from divorced families. These recommendations are intended primarily for parents raising children in single-parent families.

Key words

Children, single parent family, divorce, appropriate and threatening educational strategies

Obsah

Úvod.....	8
I Teoretická část.....	10
1. Charakteristika neúplných rodin	11
1.1. Neúplné rodiny z důvodu rozvodu	13
1.2. Typy soužití v neúplných rodinách	14
2. Obtíže při výchově a vzdělávání dětí z rozvedených rodin	17
2.1. Emoční a psychické problémy	17
2.2. Problémy v oblasti vzdělávání	18
2.3. Problémy s chováním	20
2.4. Shrnutí	22
3. Vhodné a ohrožující výchovné strategie v neúplných rodinách	23
3.1. Ohrožující situace (porozvodová péče).....	23
3.2. Vhodné výchovné strategie	26
3.3. Komunikace s dětmi.....	28
3.4. Příchod nového partnera.....	30
II Empirická část	32
1. Metodologie výzkumu	33
1.1. Cíl a otázky výzkumu.....	33
1.2. Metody sběru a analýzy dat.....	33
1.3. Výzkumný vzorek	40
2. Analýza a interpretace rozhovorů	41
2.1. Julie	41
2.2. Nora	44
2.3. Jitka	47
2.4. Valérie	52
2.5. Jáchym.....	55

2.6. Kristián	57
2.7. Zuzana	59
2.8. Kamila	63
3. Shrnutí výzkumných zjištění	67
4. Diskuze	72
5. Výchovná doporučení	73
Závěr	75
Citovaná literatura	76
Seznam zkratek	81
Seznam tabulek	82
Seznam obrázků	83
Přílohy	84

Úvod

Neúplných rodin, které nejsou úkazem pouze současné společnosti, si můžeme všimnout v průběhu celé historie, liší se pouze příčina jejich vzniku. Důvodem byla vysoká úmrtnost postihující jednoho z manželů. Výjimkou nebyly děti nechtěné, které se důsledkem nedokonalé a málo využívané antikoncepce narodily svobodným matkám. V posledních letech se zvyšuje počet párů, které mají děti mimo manželství. Předmětem této diplomové práce jsou neúplné rodiny, které jsou od druhé poloviny 20. století, důsledkem vzrůstajícího počtu rozvodů. Téměř každý druhý manželský pár se v České republice rozhodne pro rozvod. Takové rozhodnutí samozřejmě neovlivní pouze je, ale především jejich děti. Pro rozvádějící se rodiče je nejnáročnější období okolo rozvodu, poté se situace pomalu ustálí a oni se snaží začít nový život. Bohužel u dětí to neplatí, teprve po rozhodnutí soudu přichází nejvíce změn, na které se musejí adaptovat.

Rodina je primárním sociálním prostředím, zásadně ovlivňujícím rozvoj dětské psychiky. Selhání či rozpad rodiny může dítě významně poškodit. Dysfunkce rodiny má za následek změny v emočním prožívání, chování a ve školní práci dítěte. Tyto problémy jsou vhodným pedagogickým a psychoterapeutickým vedením řešitelné. (Vágnerová, 2005) „Maminka a děti zůstanou v jejich současném domě a tatínek se odstěhuje. Děti tiše poslouchaly. Tatínek jim řekl, že i když bude bydlet v jiném domě, bude se s nimi vídat co nejčastěji, nejméně jednou týdně. Přijaly to s úlevou a rády slyšely, že tatínka bude pořád zajímat, jak žijí a co se děje ve škole. Bude jim také telefonovat. Možná, že to nebude tak hrozné, jak si zpočátku myslely“ (Smith, 2004, str. 28).

Vzhledem k aktuálnosti tohoto tématu jsem se rozhodla navázat na svou bakalářskou práci „Výchovné a vzdělávací problémy dětí z rozvedených rodin“. Pokud je rozvod nevyhnutelným či ideálním řešením rodinné situace, chtěla bych popsat vhodné výchovné strategie, které výchovné a vzdělávací problémy minimalizují. Pokusím se je definovat pomocí rozhovoru s vybranými respondenty, kteří zažili rozvod rodičů.

Cílem diplomové práce je popsat vhodné a ohrožující výchovné strategie, které vznikly v důsledku rozvodu rodičů, a na základě teoretických východisek a výzkumného šetření provedeného u vybrané skupiny respondentů formulovat výchovná doporučení sloužící k minimalizaci výchovných a vzdělávacích problémů dětí z rozvedených rodin. Výzkumné šetření hledá odpověď na otázky, co vybraným respondentům podle jejich názoru pomáhalo zvládnout období kolem rozvodu rodičů a co naopak situaci zhoršovalo. " K naplnění hlavního

cíle diplomové práce byly pro výzkum formulovány cíle dílčí: 1. Zjistit, jak vybraní respondenti hodnotí s odstupem času vhodnost a nevhodnost výchovných strategií rodičů užívaných v období rozvodu a 2. Porovnat jejich názory s východisky formulovanými v teoretické části práce.

V teoretické části nejprve charakterizují neúplné rodiny, z nichž se zaměřím pouze na rozvedené rodiny, ve kterých děti žily ve výhradní péči pouze jednoho z rodičů. Dále popíší obtíže při výchově a vzdělávání dětí z neúplných rodin, které jsem definovala již ve své bakalářské práci a nyní z nich budu vycházet. Ve třetí kapitole se zaměřím na vhodné a ohrožující výchovné strategie.

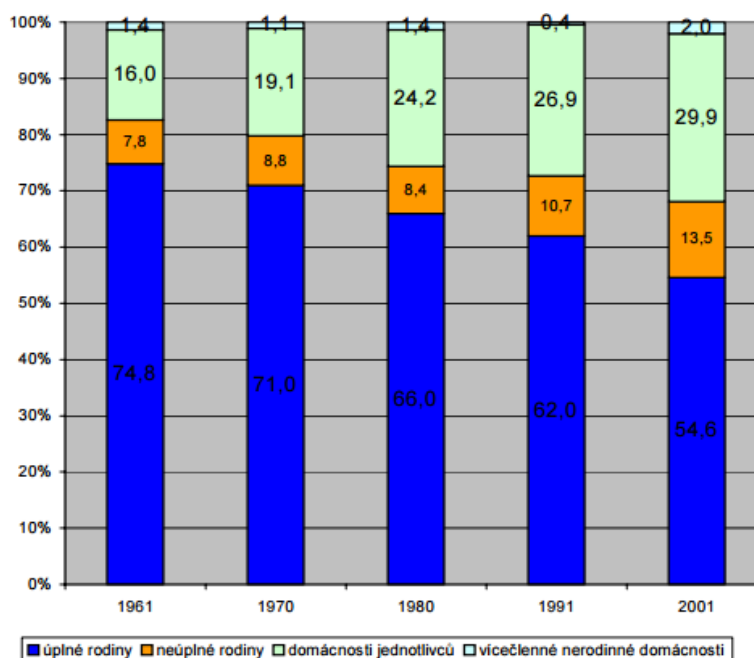
Empirickou část tvoří kvalitativní výzkum, který je zpracován obsahovou analýzou rozhovoru a pomocí polostrukturovaného rozhovoru mapuje zpětně náhled respondentů na vhodné a ohrožující výchovné strategie jejich rodičů. Odpovídá na otázky, co vybraným respondentům pomáhalo zvládnout období kolem rozvodu a co naopak situaci zhoršovalo.

I Teoretická část

1. Charakteristika neúplných rodin

„V posledních desetiletích se v Evropě setkáváme s výraznými změnami struktury rodiny a samotné rodičovství nabývá v rámci domácností různých forem. V celoevropském měřítku můžeme hovořit o rostoucím počtu neúplných rodin, v dnešní době tvoří asi 25 % všech domácností. Jejich podíl se samozřejmě v jednotlivých zemích liší, vliv zde hrají kulturní odlišnosti, společenské normy stejně tak jako legislativa (například rozvodová). Ve všech zemích bez rozdílu je však naprostá většina - 90% neúplných rodin tvořena ženou žijící společně s dětmi. Vysoký výskyt domácností, v jejichž čele stojí žena, je způsoben na jedné straně rozhodnutím být svobodnou matkou bez stálého partnera, rozvodem nebo ovdověním, na druhé straně k tomu mohou vést ekonomické krize a s nimi spojená pracovní migrace, dlouhodobá migrace, vlny uprchlictví a v neposlední řadě opuštění rodiny ze strany muže“ (Van de Avort, 1995, str. 24)

Na Obr. 1 je graficky znázorněna struktura rodin a domácností v letech 1961 až 2001 (Národní centrum sociálních studií, 2005).

Obr. 1: Struktura rodin a domácností v letech 1961 až 2001 (zpracováno dle ČSÚ, SLDB 2001)

V dnešní době jsou neúplné rodiny především následkem rozvodu manželství. „Česká republika se řadí z hlediska úrovně rozvodovosti na čelní místa v rámci evropských zemí. Ročně dojde k rozpadu kolem 20 tisíc rodin s nezletilými dětmi, rozvodem je tak každý rok „zasazeno“ a o úplnou rodinu přijde kolem třiceti tisíc nezletilých dětí (27,5 tisíc v roce 2007)“ (Šťastná,

2009, str. 8). Strádají všichni, otcové (většinou mají mizivou šanci na péči o dítě), matky (ekonomické ztráty, psychologické- strach a nejistota), děti (které jsou v celé situaci nevině, nechápu proč a co se děje, bojí se, co s nimi bude).

Neúplná rodina je tvořena jedním z rodičů a jeho nezletilým dítětem (dětmi). Můžeme rozlišit různé způsoby jejího vzniku:

(1) úplná rodina vůbec nevznikne - jedná se o případ, kdy svobodná matka zůstane sama se svým dítětem,

(2) úplná rodina přestane dočasně nebo trvale plnit svoji funkci - např. rodič je s dítětem dočasně sám, protože druhý rodič vykonává vojenskou službu, je ve výkonu trestu nebo trvale opustil rodinu,

(3) úplná rodina zanikne, a to buď přirozenou cestou (smrtí jednoho z rodičů) nebo cestou nepřirozenou (rozvodem manželství) (Márová, 1975). Tyto rodiny tvoří nejpočetnější skupinu neúplných rodin a tato práce se podrobně věnuje právě jim. V čele neúplných rodin stojí v naprosté většině ženy.

„Pojem rodina se v dnešní společnosti těžko jednoznačně definuje. Nezapomeňme, že stoupá počet lidí, kteří nevstupují do trvalého manželského svazku, a je poměrně časté, že osobní historie dítěte či dospělého dnes běžně zahrnuje příslušnost hned k několika rodinám najednou. Souběžně existuje množství různých forem rodinného soužití zahrnující všechny možné kombinace legalizovaných i nelegalizovaných a biologických či nebiologických vztahů. Proto je důležité stavět rozchody rodičů z hlediska důsledků na rovinu rozvodů. Domnívám se, že někteří rodiče jsou ještě mylně přesvědčeni, že pokud žijí v nesezdaném soužití, bude eventuální rozchod pro všechny členy jednodušší. Důvodů, proč lidé vstupují do manželství, je většinou mnoho. Nelze samozřejmě opominout vzájemnou přitažlivost podloženou vrozeným biologickým programem. Uzavřením manželství většinou partneři chtějí svůj život obohatit a neuzavírají sňatek s vědomím, že se budou časem rozvádět“ (Schmidová, 2011, str. 37). Ze slova „neúplná“ pak zřetelně plyne, že v rodině cosi chybí. Je to model rodinného soužití, který neumožňuje dítěti vytvořit si plnohodnotný vztah k oběma rodičům. Neúplná rodina bývá nejčastěji tvořena matkou a dětmi. Rodinný systém mohou doplňovat prarodiče, či noví partneři rodičů. Pokud se tato struktura častěji mění, může být pro děti tato situace o to složitější a komplikovanější.

1.1. Neúplné rodiny z důvodu rozvodu

„Proč dítě rozvod rodičů tolik bolí? Protože bylo zvyklé na jistotu, která najednou není. Žilo v rodině, vyrůstalo v ní s oběma rodiči. Ve své podstatě mu bylo i jedno, zda tatínek přijde třeba až večer nebo v noci. Hlavně, že přišel. Měl doma své místo. Byla tam jeho postel, jeho kartáček na zuby, místo u stolu, bačkory v předsíni. Dítě to považovalo za samozřejmé. Mělo mámu a tátu. Mělo také zkušenost s tím, že táta někdy k mamě přišel, zastal se jí, objal ji, dal jí pusku. Dítě u rodičů vnímalo a vidělo pocit blízkosti a sounáležitosti. Pak, často nepozorovaně, přišla změna. Jistota se změnila v nejistotu. Pocit bezpečí v nebezpečí. Dítě neví, co bude, co se stane“ (Špaňhelová, 2011)¹. Rodina ukazuje dítěti model chování, které se v důsledku neznalosti jiných modelů dítěti jeví jako nejsprávnější. Pokud je vztah mezi rodiči a atmosféra v rodině pozitivní, dítě si ho příliš nevšímá. Je pro něj důležitý především klid a jistota. Teprve když nastanou problémy, registruje je a stává se neklidným a úzkostným z důvodu porušení dosavadní rovnováhy. Dítě ztrácí jistotu existence rodinného zázemí, což se u něj projevuje napětím, stresem, citovým strádáním. Pocit ohrožení a ztráta bezpečí v něm vyvolává pocit, že nemůže bezmezně věřit ničemu, když ho zklamala rodina, která byla jeho největší jistotou (Vágnerová, 2000).

Pokud vznikne neúplná rodina, nabízí se nám otázka, jaký bude mít tato změna vliv na děti? Není jednoduché hodnotit a soudit následky rozvodu. Jsou pozitivní či negativní? Zda má horší vliv disharmonické prostředí plné hádek a nenávisti rodičů či rozvod a výchova v neúplné rodině?

Někteří autoři tvrdí, že rozvod je lepším řešením než konfliktní situace doma. Obhajují to klidným prostředím po rozvodu. V jedné třetině případů však rodičovský konflikt pokračuje, dále se nedokáží domluvit a problémy setrvávají. Tudíž rozvod nutně úlevu přinést nemusí. Ve studii z roku 1999 bylo zkoumáno 10 000 rozvodů, z toho 35 % rozvedených rodičů stále nenáviděli jeden druhého, to znamená, že konflikty a boje pokračovaly i po rozvodu (Coates, 1999) (může se jednat o konflikty ohledně výchovy dětí, alimentů apod.). Rizikem může být, že si dítě osvojí nejen dobré rodinné modely, ale i ty špatné z rodinných vztahů. Děti považují za normu veškeré dění, které se děje u nich doma. Hádky rodičů mohou přijmout jako vzor běžné komunikace, přestože mu nemusí být příjemné. Přebírá od rodičů vzory chování a odnáší si je do svých budoucích například partnerských vztahů.

¹ Pokud není u přímé citace uvedena konkrétní strana, na které úryvek můžeme najít, jedná se o nečíslovaný dokument.

Mluvíme zde o důsledcích rozvodu, ty však nemusí pramenit z rozvodu jako takového, ale spíše z rodičovského konfliktu, které dítě nechápe a není schopno unést. Konflikty přinášejí pocit nejistoty, úzkost a stres. Důležité je, aby se konflikt rodičů vyhnul dětem. Zaručuje úplná rodina psychickou vyrovnanost dospělých a pohodovou rodinou atmosféru bez rodičovského konfliktu pro optimální vývoj dítěte? Neúplnost rodiny tedy nevede vždy k výchově problémových jedinců a vyrůstají z nich zdravé vyrovnané osobnosti. „Rizikové děti jsou z vysoce konfliktních rodin plných bouřlivých sporů, kterých jsou děti svědky. Problémoví jedinci bývají i děti z úplných, na pohled bezproblémových a harmonických rodin“ (Křiklánová, 2014, str. 38). O. Matoušek doplňuje, že negativní vliv na socializaci dítěte může mít i nepřítomnost jednoho z rodičovského modelu. Rodič ale nemusí chybět ve společné domácnosti, ohrožující jsou i situace, kdy jeden z rodičů neplní dostatečně svou rodičovskou roli (Matoušek, 1993).

V. Satirová povzbuzuje rodiče: „...začínáte-li žít v rodině s jedním rodičem, vůbec si nepřipusťte myšlenku, že by to mohla být rodina horšího druhu. Vaše rodina se může stát místem, kde je radostné žít. Existují pro to všechny možnosti a techniky. Považujte všechny věci, které je nutno dělat, za výzvu a pak se staňte nadšenými detektivy a experimentátory“ (Satirová, 1994: 146).

1.2. Typy soužití v neúplných rodinách

V dnešní době bývá v čele většiny neúplných rodin žena. Soud svěřuje matkám dítě do výhradní péče, otcům bývají určeny dny či hodiny, kdy smí své dítě vidět. Střídavá a společná péče je stále spíše výjimkou. Problémem, který tato situace přináší je nedostatečný socializační vliv otce.

Pavlík dokonce upozorňuje, že tento stav bývá často posílen jistou feminizací výchovného procesu, neboť dítě bývá od útlého dětství obklopeno převážně ženami, jak v předškolních, tak školních zařízeních. Není výjimkou, že se postoj matky i sociálního okolí dítěte změní. Můžeme se setkat s dalšími problémy, jako je například zhoršená ekonomická a sociální situace rodiny. Těmito všemi vlivy se celkový emočně sociální vývoj dítěte z neúplné rodiny může začít odlišovat od vývoje dětí, které vyrůstají v prostředí rodin úplných (Pavlík, 1996).

M. Vágnerová se zabývala blíže problematikou chybějícího socializačního a identifikačního vlivu otců a zjistila, že především u dětí v mladším školním věku se posiluje identifikace s rodičem stejného pohlaví. Dcery se identifikují se svými matkami, které jim

představují model její budoucí role. Synové se identifikují s otci, kteří pro ně představují model jejich mužské role. Avšak matka i otec dětem také poskytují důležitý vzor, podle kterého si budou vybírat své životní partnery. Rodiče jsou pro děti velice důležitými hodnotiteli vzájemných vlastností a kvalit. Pokud matka akceptuje chování otce, potvrzuje tím dítěti obecnou hodnotu mužské role a samozřejmě naopak. Rodiče svým vzájemným chováním ukazují obecné hodnoty mužských a ženských rolí. Tyto role jsou pro děti reprezentanty všech dalších vztahů. Je tedy velice důležité, aby dětem tyto modely a vzory byly umožněny (Vágnerová, 2000).

Neúplné rodiny v čele s matkou

Ženy žijící po rozvodu s dětmi mohou žít v samostatné domácnosti či s novým partnerem. Existují i případy, kdy dále žijí se svými bývalými manželi i novými partnery v jedné domácnosti. Jedním z negativních následků rozvodu, je již zmiňovaný identifikační vzor. Ať již matky či častěji otce. Pokud děti pravidelně oba rodiče nevidají, chybí jim dostatečná příležitost k rozvíjení příslušnosti k pohlaví. Ať už dívky, které potřebují mužské vzory, aby se učily vzorce chování potřebné v dospělosti, které budou potřebovat i ve svých vztazích, tak chlapci potřebují i ženské a mateřské. Pokud chybí identifikační vzor otce, který se s dětmi nestýká, může být nahrazen jinou přijatelnou osobou.

„Ženy žijící s druhem naznačují, že druh je pro ně finanční oporou, méně často se obrací o pomoc na své rodiče než ženy osamělé. Přítomnost druhu v rodině mění nejen formální chování dětí, ale i širší rodiny, rodiny s druhem se jeví jako více do sebe uzavřené. V rodinách žen žijících s druhem lze zaznamenat tendence ke zhoršenému chování dětí ve škole, vedoucí až k jejich selhání ve školním prospěchu. Celkové chování dětí vykazuje četné negativní a nežádoucí rysy (v některých případech přítomnost druhu vede naopak k posílení pozitivního výchovného prostředí). Osamělé matky jsou s chováním dětí více spokojené“ (Kalhotková, 2006, str. 24).

Neúplná rodina v čele s otcem

Neúplných rodin v čele s otcem, není zatím mnoho. Ve většině případů, otcové o svěřeni dětí do péče vůbec nežádají. Pokud se tedy setkáme s takovou rodinou, jde často o komplikovanější případ. Matka nemusí být schopna se o děti postarat z vážných důvodů (zdravotních či psychických), či si mohla najít nového partnera a děti opustila. Bohužel ve většině případech se matka v těchto případech přestává angažovat ve výchově. Často žijí ve společné domácnosti s rodiči (obvykle s matkou otce), která může pomáhat v domácnosti i

s péčí o děti. Dále tuto funkci mohou zastat nové otcovi partnerky. Toto rodinné uspořádání má však tu výhodu, že rodiny bývají lépe finančně zajištěny.

Zajímavý je výsledek výzkumu Schimmerlingové, která se zabývala výchovou dětí v neúplných rodinách v čele s otcem: Děti, které byly vychovávány svým otcem, měly horší školní prospěch a chování. Otcové se o své děti pečlivě starali a celkově se jim věnovali a jejich sociální a emoční vývoj byl výborný. Přesto nebyl výjimkou výskyt sociální patologie a chybějící vzor matky (novou partnerku děti jako identifikační vzor nepřijímají) (Schimmerlingová, 1978). Nutné je upozornit na rok, ve kterém byl výzkum proveden.

2. Obtíže při výchově a vzdělávání dětí z rozvedených rodin

Výchova dítěte ve zdravou a sebevědomou osobnost se ideálně odvíjí v bezpečném a stabilním prostředí, kterým je rodina. Už od malička, kdy dítě začne objevovat svět, se vždy s pocitem strachu vrací k rodičům, protože mu dávají pocit jistoty a bezpečí. Když se rodiče začnou hádat, postupně odlučovat, dítě se cítí zmateně, nechápe, co je špatně, kdo to způsobil a bojí se. Ztrácí nejdůležitější pevný bod...

„Rodina je primárním sociálním prostředím zásadně ovlivňujícím rozvoj dětské psychiky; v případě rozpadu nebo selhání jej může také významně poškodit. Psychosociální handicap představuje komplet znevýhodnění ovlivňujících rozvoj dětské osobnosti, jejichž příčinou je nějaká dysfunkce v oblasti rodin. Příčinou bývá často nepřiměřené chování rodičů, resp. dysfunkčnost rodiny. Pokud je působení rodiny neadekvátní již od počátku života dítěte, bývá narušení jeho osobnostního vývoje závažnější a hůře zvládnutelné. Jestliže jde o nově vzniklý problém rozpadu či dysfunkce rodiny, mohou být změny v emočním prožívání, chování a ve školní práci nápadné, ale většinou bývají vhodným pedagogickým a psychoterapeutickým vedením snáze ovlivnitelné. Rodiče mohou dítě zatížit nepřímo, prostřednictvím narušení jistoty rodinného zázemí a atmosféry domova, nebo přímo, nebo pokud se k němu budou chovat nepřijatelným způsobem, budou je zanedbávat a týrat“ (Vágnerová, 2005, str. 387).

Nejprve bych chtěla rozčlenit problémy, které se mohou u dětí z neúplných rodin objevit. Jednotné dělení neexistuje, podíváme-li se na tuto problematiku do literatury, nalezneme mnoho možností. Já jsem se inspirovala kategoriemi Marie Vágnerové. Tato práce se věnuje vzdělávacím a výchovným problémům, chtěla jsem však zařadit i kategorii emočních a psychických problémů, protože podle mého názoru může být příčinou ostatních problémů a je neoddělitelně propojena s dalšími dvěma kategoriemi.

2.1. Emoční a psychické problémy

Počet dětí, které prožily rozvod, není malý a v blízké budoucnosti nižší nebude. Vědci zkoumají důsledky spojené s rozpadem rodiny. Současné úvahy jsou především zaměřeny na rodinné změny v oblasti financí, zhoršení vztahů mezi rodiči a dětmi, množství konfliktů mezi rodiči. Méně studií však upozorňuje na změnu, která nastává v psychosociální pohodě dítěte.

Dítě školního věku chápe rodičovské postoje a jejich motivaci, dokáže se v rodinných vztazích lépe orientovat. Dobrý vztah s rodiči považují za samozřejmost, jestliže se neobjeví problémy či konflikty, vůbec tento vztah neřeší. Ale potřebuje, aby bylo toto prostředí klidné a spolehlivé, jakmile není, začne si toho dítě všimnout a stane se zdrojem úzkosti (stresu, napětí a

citového strádání). Rozklad vztahu rodičů narušuje rodinné společenství, představa dítěte o rodině ztrácí najednou platnost. Dítě ztrácí jistotu existence rodinného zázemí. Stálost rodiny představovala pro dítě základ trvalosti světa, teď když pominula, otřese tento rozpad celkovou jistotou dítěte ve smyslu „Nemůžeš-li se spolehnout na své rodiče, nemůžeš se spolehnout na nic“. Tuto situaci rodiče ještě zhoršují svým shazováním druhého partnera. Děti jsou tím více zmatené a neví, kde najít onen pocit jistoty. Dojde tedy ke generalizované ztrátě bezpečí a dítě si uvědomuje, že jisté není nic (Vágnerová, 2005).

Daniel Potter zkoumal roli psychosociální pohody v době rozvodu v souvislosti s úspěšností dětí, použil data z dlouhodobé studie raného dětství v mateřských školách. Výsledky naznačují, že rozvod je spojený se sníženou psychosociální pohodou dětí, která může být jednou z příčin horších školních výsledků. Zjistil, že rozvod působící negativně na psychickou vyrovnanost dětí souvisí s horšími výsledky z matematiky a čtení (Potter, 2010). Bohužel tyto psychické následky bývají často dlouhodobé.

Výňatky z mezinárodních studií:

- Rozvod, který je stresující situací hlavně pro děti, způsobuje bezmoc a oslabuje psychickou vyrovnanost dětí (Hill, 1993).
- U dětí v neúplných rodinách se objevuje více negativních pocitů a problémů s emocemi, celkově jsou méně psychicky vyrovnané (Churchill & Fagan, 2012).
- U vysoce dysfunkčních rodin se asociální chování u dětí po rozvodu zlepšuje. Čím více byla rodina dysfunkční před rozvodem, tím více selepší chování dítěte. Nicméně u dětí z neúplných rodin se objevují deprese, asociální chování a úzkost ve vyšší míře než u dětí z rodin úplných (Strohschein, 2005).
- Rozvod může přispět a spustit bipolární poruchy, poruchy nálady, dystymii (mírná chórická deprese) a post-traumatický stres (Afifi, Boman, Fleisher, & Sareen, 2009).

2.2. Problémy v oblasti vzdělávání

Mezi tyto problémy patří: Zhoršení školního prospěchu. Výsledky jsou horší, než by bylo možné očekávat vzhledem k jeho intelektu. Zhoršení může být dílčí, nebo celkové.

Rodina, která běžně vyžadovala dobré školní výsledky, může být pro dítě náležitou a motivující oporou, pouze pokud stále poskytuje stabilní zázemí. Jestliže tomu tak není, dítě přestává požadavky rodičů akceptovat. Celé dění v rodině je pro dítě natolik stresující, že mu nezbývá motivace ve škole. Dítěti se mění základní hodnotový systém, nepřipadá mu důležité,

řešit školní problémy a prospěch, motivace ke školní práci ubývá, protože má jiné starosti. Rodiče nemají čas a chuť přes svoje problémy řešit navíc školní prospěch dítěte a přestávají se pravidelně s dítětem do školy připravovat. Celý tento proces, bývá příčinou zhoršení školního prospěchu. Výčitky dospělých motivaci dítěte ještě více snižuje. Tyto děti byly hodnoceny učitelkami i matkami jako méně cílevědomé, svědomité a více podráždění a precitlivělé. Náhle ztratily o školu zájem a přestaly respektovat učitele (Matějček, 1994). Dalším ze základních problémů dětí ve škole je poškození sebedůvěry a ztráta schopnosti najít si kamarády, jelikož jsou častěji smutné a podrážděné, stávají se i méně oblíbenými, mohou být i obětí šikany (Smith, 2004).

Teyber se věnoval porozvodové problematice a dopad nepřítomnosti otce na vzdělání. I on potvrzuje zhoršený školní prospěch, horší výkon ve výkonových a standardizovaných inteligenčních testech. Konkrétně chlapci se pak zhoršují v matematice a přírodovědných předmětech. Jelikož je častým jevem u těchto dětí deprese, celkově se snižuje jejich sebevědomí a hodnotí se negativně, nemají sílu a motivaci se do školy připravovat. Děti ztrácí motivaci o své zájmy a celkově všechny oblasti, tedy i tu školní. (Teyber, 2007)

Výňatky z mezinárodních studií (Křiklánová, 2014):

- Děti z rozvedených rodin chodí za školu o 60% více. Vypadá to, že dívky jsou zasaženy těmito problémy ještě více než chlapci (Ham, 2003).
- Děti, které si prošly rozvodem nebo odloučením svých rodičů mají menší šance dokončit střední školu (Furstenberg & Teitler, 1994).
- Australská studie (Evans, Kelley, & Wanner, 2001), která proběhla v letech 1940–90, zjistila, že děti z rozvedených rodin mají o 26 % větší pravděpodobnost, že nedokončí střední školu než děti vychovávané v nerozvedených rodinách. Nicméně většina jich školu dokončí (73 %).
- Většina rozvedených otců nepodporuje své děti v dalším studiu (Wallerstein & Lewis, 1998).
- Nový sňatek nezmírní dopady rozvodu na děti a jejich dosažené vzdělání (Evans, Kelley, & Wanner, 2001).
- Děti, které byly vystavené jednostrannému rozvodu, dosahují nižšího vzdělání. Netouží tolik po vzdělání a mají horší výsledky testů, které byly dělány v době rozvratu manželství rodičů. Studenti středních amerických škol z úplných rodin měli o 11 % lepší průměr známek (Jeynes, 2000).

- V projektu Vlivy rozvodu státní Univerzity v Kentu, bylo zkoumáno 699 žáků základní školy. Děti z rozvedených rodin byly horší v čtení, pravopisu, matematice a také častěji propadaly. Výsledkem výzkumu je tedy závěr, že mládež a děti trpí dlouhodobými negativními dopady rozvodu (Guidubaldi, Perry, & Nastasi, 1987).

2.3. Problémy s chováním

Paul Amato, profesor sociologie prohlásil: Rozvod oslabuje a v mnoha případech ničí vztahy v rodině, vztah mezi rodiči je u konce, ale jejich konflikt většinou přetrvává. Bohužel děti ztrácí ve svou rodinu důvěru, vztahy mezi nimi a rodiči jsou silně narušeny. To vede k destruktivním řešením, konfliktům, snížení sociálních kompetencí i předčasnému začátku se sexuálním životem. Tyto problémy si mohou odnést do svých vlastních partnerských vztahů, zvyšuje se pravděpodobnost vlastního rozvodu a snižuje touha mít děti. Rozvod znamená ztrátu emoční kontroly, ekonomické strádání a další jiné negativní události (Amato, 2000).

- Amato a Keith (1991b) ve své metaanalýze studií shledali, že 70 ,% studií potvrdilo celkově nižší prosperitu dětí z neúplných rodin, oproti dětem z úplných. Největší rozdíly byly v problémovém chování a v úrovni sociální adaptace. V aktualizované metaanalýze bylo zjištěno, že ke stejnému závěru sice došlo 88 % studií, ale pouze u 42 % byla nalezena významná velikost dopadu (Amato, 2001).
- Reakce dívek a chlapců bývají rozdílné. Chlapci se většinou více viditelně projevují například hněvem, agresí. Sociálně nepřijatelným způsobem provokují své okolí, které je následně špatně hodnotí, výjimkou nejsou konflikty s učiteli či vrstevníky. Dívky se naopak stahují do sebe, častěji se z rozvodu obviňují.
- Děti z rozvedených rodin bývají více agresivní, impulzivní, vyskytuje se u nich hyperaktivní a rušivé chování, nespolupracují při vyučování (Popenoe, 1996).
- Rozvod ovlivňuje chování a prožívání dítěte. Děti, které nejsou ušetřeny hádek rodičů, mohou začít jejich chování napodobovat- být nepřátelský či agresivní. Jelikož rodiče, kteří spolu při rozvodu takto válčí, se mohou starat o své děti méně (Train, 2001).

Delikventní chování

Profesor Cambridgeské univerzity, D. P. Farrington ve své britské longitudinální studii mužů ve věku 8 až 32 let, zjistil, že děti, které prožily rozvod rodičů do svých 10 let, jsou delikventní a v dospělosti se dokonce dopouští kriminálních činů (Farrington, 1990). Stejný názor zastává Hetherington: U dětí z rozvedených rodin je vysoká pravděpodobnost spáchání kriminálního činu, často jsou trestáni odnětím svobody (Hetherington E. M., 2003). A tento

dopad potvrzuje i další studie: Děti rozvedených rodičů se výrazně častěji, než děti z úplných rodin, dopouští delikventního chování ve věku 15 let to bez ohledu na to, kdy se rodiče rozváděli (Frost & Pakiz, 1990).

Jiný výzkum však zjistil, že pokud se rodiče po rozvodu dětem věnují, oba se zapojují do výchovy, jejich děti (především synové) nejsou více delikventní než z rodin úplných. (Langer & Rickel, 1985).

Užívání návykových látek

„Mohou rodiče ovlivnit to, jestli budou jejich děti pít alkohol a brát drogy? Tým zahraničních odborníků prokázal, že rodiče podstatně ovlivňují to, zda budou jejich děti kouřit, pít nebo zneužívat jiné návykové látky. Jako zvláště důležité se ukázaly následující činitele: Dostatečně silná vazba dítěte na rodinu měřitelná časem, který tráví rodiče s dítětem. Jasná a důsledně prosazovaná rodinná pravidla, přiměřený dohled a přiměřené prosazování kázně. Schopnost konstruktivně řešit rodinné problémy. Zjistilo se, že dospívající ve věku 18 let, na které rodiče přiměřeně nedohlíželi, měli 2x častěji zkušenost s nelegálními drogami. Zkušenost s nelegálními drogami byla také častější v rodinách, kde se důsledně neprosazovala pravidla (15 % oproti 6 %). U dospívajících ve věku 15 let, s nimiž rodiče trávili málo času, byla zkušenost s nelegálními drogami 3x častější. V rodinách, kde se nedařilo zvládat konflikty, se u dětí častěji vyskytovala zkušenost s nelegálními drogami (15 % oproti 6 %)“ (Nešpor, 2004, str. 1).

U dětí z neúplných rodin je větší pravděpodobnost, že budou v dospělosti nadměrně užívat alkohol, kouřit (tabák i marihuanu) či užívat nelegální drogy v období puberty. Největší pravděpodobnost je u dětí, kterým se rodiče odloučili v jejich 7–16 letech (Furstenberg & Kiernan, Delayed Parental Divorce: How Much Do Children Benefit? , 2001).

Útěk z domova

Útěk či odchod z domova patří mezi časté reakce na rodinnou situaci. V případě problémového fungování rodiny se děti snaží vyřešit situaci útekem. Cítí se být bezmocní a pod velkým tlakem. Celkově odcházejí dříve od rodičů a chtějí se osamostatnit, pokud není soudržnost rodiny a takzvaná rodinná pohoda již taková. Čím větší problémy a rozpory v rodině jsou, tím dříve děti odcházejí.

Dále mají děti z neúplných rodin, s novým nevlastním rodičem, o 70 % větší pravděpodobnost, že se po útěku z domova opět vrátí, jelikož utíkají bez rozvahy a nejsou na osamostatnění připraveny (Goldscheider & Goldscheider, 1998).

Předčasný sex

Jak souvisí rozvod a sexuální život dětí?

Veškeré změny v rodinném prostředí v průběhu dospívání (rozvod, sňatek, nový nevlastní rodič) souvisí se zvýšeným rizikem zahájení sexuálního života (Teachman & Albrecht, 2003). Jedním z důvodů je zhoršení ekonomické situace, která vede k větší vyčerpání matek, které jsou nuceny pracovat delší pracovní dobu. Rozvod rodičů a plná zaměstnanost matky je nejhorší kombinací v možných dopadech na děti, vysoce vede k sexuálním aktivitám v pubertě a počtu partnerů v životě (Rockville, As cited in David Larson 1995). Názory na sexuální chování se u mládeže po rozvodu změnil: Začínají být dříve sexuálně aktivní, odsouhlasují předmanželský sex, nevdají jim promiskuitní sexuální život, rozvod. Naopak nemají potřebu vstupovat do manželství a mít děti. Dokonce se statisticky potvrdila pravděpodobnost, že budou mít děti mimo manželství a to nehledě na socioekonomický status (Jeynes, The Effects of Recent Parental Divorce on Their Children's Sexual Attitudes and Behavior, 2001). To samé potvrzují i další studie- (Hetherington, Cox, & Cox, 1985), (Kiernan, 1992), (Day, 1992).

2.4. Shrnutí

Jedná se o výtah možných následků rozvodu, které jsem čerpala ze své bakalářské práce „Výchovné a vzdělávací problémy dětí z rozvedených rodin“, jenž podrobněji popisuje výsledky mezinárodních výzkumů uvedených v této kapitole.

Identifikace těchto obtíží mi poslouží v empirické části, kde budu zjišťovat možnosti jejich minimalizace.

3. Vhodné a ohrožující výchovné strategie v neúplných rodinách

Jak děti zvládnou rozvod? Otázka, která je spojena s více okolnostmi.

Vnitřní faktory: Každé dítě je jedinečná osobnost, má jiné vnitřní schopnosti, díky kterým se dokáže jistým způsobem vypořádat se zátěžovými situacemi. Některé děti, jsou naučeny se s těmito situacemi samy vyrovnat, nebo najít podporu u svých blízkých a ti jim jí pomohou překonat. Tyto děti zvládají rozvod svých rodičů poměrně dobře. Pak jsou ale děti, které si neví s novou situací rady, ztrácí důvěru v dospělé i svět, cítí se bezmocně a osaměle-právě u nich je pravděpodobné, že na nich rozvod zanechá dlouhodobý dopad (Smith, 2004).

Vnější faktory: Amato (2000) se ve svém výzkumu zabývá empirickou literaturou, ze které dedukuje faktory, které mají na děti negativní dopad a mohou ztížit proces vyrovnání. Mezi ně patří: pokračující konflikty mezi bývalými manželi, přerušení styku rodiče a dítěte, socioekonomické problémy, změny jako stěhování, nový partner.

Podstatný vliv na porozvodovou adaptaci mají tedy rodiče. Záleží na zvládnutí jejich konfliktu a vypořádání se s celou situací. „Většina rozvádějících se rodin prochází obdobím určitého neklidu kolem uspořádání vztahu s dětmi, které je nepříjemné pro všechny zúčastněné. Je to období, kdy se mezi dospělými teprve vytváří zdravá hranice mezi umírajícím partnerstvím a živým rodičovstvím. Pokud netrvá dlouho, nemusí mít problémové následky“ (Poupětová, 2009, s. 43).

3.1. Ohrožující situace (porozvodová péče)

V ideálním případě by měly rozvodem dosavadní spory partnerů skončit. Nicméně většinou tomu tak není. Bude-li rodičovský konflikt pokračovat, bude stále ohrožovat a zraňovat dítě. Není výjimkou, že nenávisť k bývalému partnerovi je natolik vlivná, že rodiče „očkují“ dítě jeden proti druhému. Příčinou bývá jejich nenávisť k expartnerovi, kterou nedokáží překonat a chtějí, aby je ostatní pochopili a dítě netrávilo čas s takovým člověkem.

Shrnutí negativních faktorů, které zhoršují možnost adaptace podle Trnky:

„1. Intenzita rozporů, kterým bylo dítě přítomno. Nižší adaptaci vykazují ty děti, které byly přítomny přímému problému slovnímu či fyzickému napadání, ale i nenávislnému mlčení. Tento nepříznivý faktor může být velice dobře kompenzován tím, že děti nebyly popuzeny a měly intenzivní kladné vztahy k některému členu rodiny.

2. Dobrou soužití v nepříznivých podmínkách se také zhoršuje adaptovanost dítěte. Nejhůře jsou adaptovány děti, které žily s rodiči i po rozvodu v rozděleném bytě.

3. Popouzení – účinkuje na sociální nestabilitu dítěte tím silněji, čím větší je jeho intenzita, četost, čím silnější je emocionální vazba na popouzející osobu. Z výsledků výzkumu lze konstatovat, že pro dobrou adaptovanost dítěte na rozvodovou situaci rodiny je nutné mít možnost ve svém okolí alespoň jednu osobu, ke které může být citově vázáno, kdo mu poskytne spolehlivou oporu. Taková osoba by měla být psychicky vyrovnaná a na danou situaci již zadaptovaná. Dále je třeba děti uchránit před popouzením i před mimořádně nepřátelským prostředím, v němž dítě žije. Také lze říct, že s dobou od rozvodu se adaptace dětí (i manželů) zvyšuje (mluvím v souvislosti s předpokladem dobrého procesu porozvodové adaptace)“ (Trnka, 1974).

Dytrych a Matějček také upozorňují na ohrožující způsoby chování rodičů: (Dytrych & Matějček, 1992).

1. Matky mohou být v tomto období více emocionálně nevyrovnané či pracovní vytížené. Důsledkem toho se nemohou věnovat dítěti jako dřív.

Opačným případem jsou matky, které se ze strachu osamělosti začnou příliš na dítě vázat či ho stavět do role dospělého, je na něj kladena přílišná zodpovědnost a dítě tím přichází o své dětství. Děti se pak cítí vinné a zodpovědné za život rodičů.

Matky se bojí selhání vlastní výchovy, tudíž kladou na děti vysoké nároky, snaží se tím sobě i okolí dokázat, že to samy bez partnera dokáží.

2. Kvůli konfliktní rozvodové situaci se může stát, že jeden z rodičů začne toho druhého nenávidět a snažit se ho ze života dítěte vytěsnit. Tato situace se mnohdy řeší i soudně, kdy se tento rodič snaží získat možnost pravidelně své dítě vídat.

Nejčastěji trpí poruchami vývoje osobnosti děti, které byly vychovávány v neúplné rodině obzvláště, pokud byly popouzeny proti jednomu z rodičů. Dále se vyskytují častěji neurotické symptomy, poruchy emocionality a agresivita. Objevují se výchovné a vzdělávací problémy, poruchy v mezilidských a partnerských vztazích.

3. I po rozvodu mnohdy nesnášenlivost rodičů pokračuje a rodič, který má dítě svěřeno do své péče si myslí, že má dítě ve své moci a to může svádět k manipulaci a popouzení dítěte. Pokud je dítěti styk s druhým rodičem znepríjemňován či dokonce zakazován, pak dítě:

- a) přichází o vztah k primární osobě,
- b) přichází o přínosy, které by z tohoto vztahu plynuly,
- c) bude pravděpodobněji trpět poruchou sebehodnocení,
- d) trpí stresem v době předávání,

- e) může být zmatené, jelikož se osoba, které důvěřuje, se nechová čestně.
4. Rodič, který nemá dítě v péči, se snaží dítěti vynahradit svou nepřítomnost uplácením dítěte, kupováním různých dáreků či povolováním zakázaných věcí. Obzvláště rodič, který nemá své dítě v péči má nutkání mu to nějak vynahradit. Takové jednání se však většinou nevyplácí, dítě tuto taktiku pochopí a může rodiče využívat a citově vydírat. Navíc proti tomuto jednání však jednoznačně mluví tento fakt: „Citový vztah dítěte k dospělému vychovateli se nezakládá v rozhodující míře na příjemnostech, které mu takový dospělý působí, a už vůbec ne na příjemnostech z vlastnictví, nýbrž především na pocitu bezpečí a jistoty, kterou dítě v přítomnosti tohoto dospělého zakouší. Dítěti více imponuje, je-li jeho vychovatel vyspělou, samostatnou osobností, jestliže je na něho spolehnutí, jestliže se nevytahuje, ale něco opravdu dovede, jestliže mezi jeho slovy a jednáním není žádný rozpor“ (Dytrych & Matějček, 1992, str. 10).

Ohrožující a nevhodné výchovné strategie dle Trnky, Matějčka a Dytrycha potvrzují i další autoři:

„Dítě je na rodičích závislé. Pokud se ocitne v bitevním poli mezi nimi, je ohrožené. Není chráněno před partnerským konfliktem, nejsou dostatečně zajištěny jeho potřeby“ (Poupětová, 2009, str. 160). Rodiče se díky jejich náročné a stresující situaci mohou stát zaujatí sami sebou a jejich konflikty a nevědomují si možné dopady na děti. Například dítě, které se staví na stranu druhého rodiče a je za to nevědomky negativně slovně hodnoceno či trestáno. Pokud rodič své dítě manipuluje či popouzí proti druhému, měl by si být vědom, že až toto dítě vyroste a bude dospělé, může si vše v hlavě srovnat a uvědomit- což by nemuselo mít příjemné důsledky. Někdy se rodiče pomlouvají navzájem. Dítě se naučí tyto dva světy oddělit. S každým z rodičů dělá jako by ten druhý nebyl či vše souhlasně odkývá. Potvrzuje i Bakalář: „Situace po rozvodu ovšem k popouzení dítěte svádí, a to zvláště toho, kdo má dítě soudem svěřeno do výchovné péče. Ten si totiž snadno vytvoří představu, že má vlastně veškerou výchovnou moc ve svých rukou a že toho druhého může ze života dítěte prostě vyloučit a vymazat“ (Bakalář & kol., 1996, str. 126). Rodiče mohou využívat své dítě jako „poslůčka ve své komunikaci“, dítě se dostává do nepříjemného střetu. Či je využito jako nástroj, který jim navrátí partnera zpátky: „Anička bude strašně smutná, když tu s námi nezůstaneš...Anička je na tom strašně špatně, musíš hned přijet.“ A když rodič přijede, dítě je v pořádku. Rodič pouze záměrně manipuluje a využívá situace, aby dostal partnera zpátky.

Mezi rozvedeným rodičem a dítětem se občas vytvoří až příliš těsné pouto a rodič se stane na dítěti citově závislý. Dítě se však jednoho dne bude chtít osamostatnit a dostane se do

velice nepříjemné situace, protože nechce rodiče „zradit“. Například když chce trávit svůj volný čas s přáteli a rodič zůstane doma. Ale dítě by nemělo cítit pocit viny, je to právě rodič, který má poskytovat dítěti oporu, protože ono má v tomto období dost starostí se sebou. Rodič by měl vyhledat dospělého jedince na sdílení svých pocitů. Může se stát, že je rodič v tomto těžkém období osamělý a situaci nezvládá, tudíž si začne stěžovat na pochybení druhého rodiče, dítěti. Pro dítě však není tato role jednoduchá, musí potlačovat své potřeby a chovat se předčasně jako dospělý. Pocit odpovědnosti za druhé může být velmi ohrožující. „Je těžké být důvěrníkem pro partnerské bolesti rodiče. Komplikuje to vztah s druhým rodičem. Je to pro dítě velký konflikt a velká zátěž. Cítí se provinile. Jednak díky tomu, že porušuje loajalitu k druhému rodiči, jednak díky tomu, že v pomoci selhává (protože není v jeho dětských silách pomoci mamince tak, jak by jí pomohl dospělý partner)“ (Poupětová, 2009, str. 157).

Negativní následky rozvodu jsou podepsány na psychiku dětí dle míry konfliktů v rozpadajícím se manželství. Dlouhodobě dramatická situace přináší nejhorší dopady. Naopak pokud rodiče toto období zvládnou, děti bez problémů prospívají.

3.2. Vhodné výchovné strategie

Partneři, kteří ukončují své manželství, se dostávají do velice nepříjemné a těžké situace, obzvláště pokud jsou rodiči. Většinou očekávají od rozvodu úlevu a nechtějí jeden druhého vidět, jsou však stále rodiči, což vyžaduje jistou spolupráci. Rozvod může být bezpečný za předpokladu, že dokáží zachovat svou rodičovskou roli a zároveň opustit partnerskou. Rozumný rodič si uvědomuje, jak by měl vypadat ideální rozchod, chce ovládat své emoce a vyvarovat se zbytečných hádek, protože myslí především na blaho dítěte, ve skutečnosti však zvládnout tyto nové role není vůbec jednoduché.

„Jedním z klíčových momentů jak úspěšného manželství, tak i rozumného rozchodu je zvládnání takřka nevyhnutelných sporů mezi partnery. Je to důležité zejména kvůli případným negativním účinkům na děti“ (Smith, 2004, s. 117). Pokračující konflikty rodičů způsobují silné vnitřní napětí, které může mimo smutek a stres zapříčinit vznik neurotických potíží, poruch chování a další komplikace ve vývoji dětské osobnosti.

Je velice důležité, aby se rodiče adaptovali na nový styl života a změny po rozvodu. Čím obtížněji se vyrovnávají s rozvodovou situací rodiče, tím větší problémy budou mít jejich děti. Pokud se samotní rodiče s rozvodem vyrovnávají obtížně, děti jsou na tom obdobně. Děti potřebují klidný a bezpečný domov, který mohou poskytnout jen psychicky zdraví rodiče, kteří nevytváří doma nenávistné prostředí, nemají problémy se sebeovládáním a emocemi.

Z tohoto důvodu se nyní pokusím shrnout proces, kterým podle O.Hlinkové musí každý jedinec projít, aby se mohl s rozvodem psychicky vyrovnat a adaptovat na nový život.

Dle Plaňavy (Plaňava, 1994) je tedy možné formulovat čtyři psychorozvodové úkoly, které ve velké míře souvisí s etapizací rozvodového procesu:

1. Odpoutat se od partnera a distancovat od manželství. To znamená prožít si potřebné emoce, ale uvědomit si, že manželství končí.
2. Oddělit manželství a rodičovství.
Rodiče by měli přestat spojovat tyto dva světy. Nevydařené manželství přece neznamená selhání rodičovství!
3. Respektovat a ochraňovat děti.

„V průběhu rozpadu manželství a rozvodu jsou frustrovány ty nejzákladnější sociálně-psychologické potřeby dítěte, které již byly zmíněny výše. Kromě toho mohou rodiče své děti zahlcovat nebývalým zájmem a nadměrnou péčí ve snaze přivázat je k sobě, a tím je izolovat od druhého rodiče. Velice často se v rozvodové situaci dostává dítě do jednoho z nejkrutějších dilemat, kterým je konflikt loajality - jestliže dítě projeví kladné city k jednomu z rodičů, je tím ohrožena láska a zájem rodiče druhého. Důsledkem destruktivních manipulací rodičů bývají u senzitivnějších dětí pocity viny za to, co se doma děje, včetně pocitů viny za rozpad manželství. Proto je zapotřebí uchránit děti těchto pocitů a snažit se o zajištění běžné denní péče o děti a o udržení kontaktů s příbuznými z obou stran. Postupně, nicméně pro děti zřetelně, má každý rodič utvářet své vlastní kontakty a interakce s dětmi a neuvádět je do konfliktu loajality. A co je neméně důležité, poskytovat dětem přiměřené informace o tom, co se v rodině děje a v blízké budoucnosti dítě bude.“

4. Vytvořit si nový životní styl, osobní identitu

Konkrétně separace manželů nejen psychická, ale i fyzická, dohoda o porozvodové péči, navázání nových společenských kontaktů. (Plaňava, 1994, stránky 51-61).

Studii o adaptovanosti dětí na rozvod rodičů u nás předložil také V. Trnka (1974), který srovnával děti z rozvedených a úplných rodin: Děti z rozvedených rodin mohou být dobře vychovány i za velmi špatných podmínek. Nezbytné je, aby zde fungovala aspoň jedna osoba, na kterou se bude moci spolehnout a bude mu oporou. Naopak přitěžující vliv má popouzení dítěte proti jednomu z rodičů.

Dítě potřebuje cítit jistotu a vzory od obou rodičů. Rodiče by se neměli před dítětem navzájem pomlouvat a shazovat, protože takovým chováním ohrožují sebevědomí dítěte (Matějček & Dytrych, Krizové situace v rodině očima dítěte, 2002). „Naopak je žádoucí, aby dítě mělo neustále zachovaný pozitivní obraz o obou rodičích. K vytváření tohoto pozitivního obrazu je potřeba vyzdvihovat jejich dobré vlastnosti. Není vhodné, aby nadále rozvedení rodiče před dítětem na sebe vzájemně házeli „špínu“. Nemělo by také docházet k tomu, aby se o druhém rodiči pouze mlčelo. To bývá typické, protože pouhé pomyšlení na expartnera je stresující, a než abychom o něm mluvili špatně, raději mlčíme“ (Vávrová, 2010, str. 43).

Děti se vyrovnají lépe s rozvodem za předpokladu, že kontakt s druhým rodičem bude dále pokračovat a bez konfliktů, potřebují získat zpět důvěru a ujistit se, že mají stále oba rodiče k dispozici. Ti by se měli společně domluvit na dostatečném a optimálním kontaktu. Pokud bude dále pokračovat rodinný vztah, dítěti se potvrdí, že rozvod se týkal opravdu jen rodičů a nebude stresováno.

Ideální forma stýkání dítěte s otcem je volné pokračování rodinného vztahu, kdy soud nemusí nijak zasahovat. Další možností, která je prospěšná pro všechny strany, je „delší doba v celku“. Až v poslední řadě je kontakt soudně určený s přesnými časovými pravidly. Dítě přijme dva různé světy a zvykne si v nich žít celkem bez větších problémů, ale pouze v případě, že se mu nepřátelsky nemíchají (Matějček & Dytrych, 2002).

Čeští i světoví odborníci souhlasně tvrdí: Nejtrýznivější dopad přináší nekonečné a bouřlivé konflikty mezi rodiči způsobující strach a nejistotu, které zapříčiňují vznik dlouhodobých následků rozvodu (Teyber, 2007) (Smith, 2004) (Matějček & Dytrych, 1994). Oba rodiče si musí uvědomit, že rozvodem končí role partnera, ne však rodiče. Oba spolu budou muset nadále spolupracovat. Pokud se jim přes všechny těžkosti rozvodu a silných emocí podrží udržet rodičovský vztah, pomohou tím nejvíce dítěti, kterému jeho situaci velmi usnadní.

3.3. Komunikace s dětmi

Matějček, Dytrych (1994) uvádějí, že rozvod znamená životní krizi i pro dítě a pochopitelně v něm vzbuzuje nejistotu, napětí a úzkost. Tuto nejistotu a úzkost je třeba uvolnit a odstranit. Nejspolehlivějším prostředkem k tomu je, aby dítě vědělo o tom, co se v rodině děje a bylo přijatelným způsobem informováno. Nevědomost chrání dítě jen zdánlivě a nedokonale, tzn. jen do chvíle, než se pravda prosadí sama, nebo než k ní samo dospěje. Pak přichází otřes, který bývá většinou mnohem horší, než kdyby byla ona nepříjemná skutečnost dítěti řečena včas a vhodnou formou. (Matějček & Dytrych, 1994)

Dětská psycholožka PhDr. Ilona Špaňhelová radí: „Pokud je to možné, především s dítětem mluvte. Jako největší chybu vnímám, když rodiče už udělají určité kroky k rozchodu, a dítěti nic neřeknou. Snad mají obavu, jak by reagovalo. Snad ho chtějí chránit. Je to ale kontraproduktivní, dítě není slepé ani hluché. V některých chvílích se může stát, že je rodič zaplaven výčitkami a pocitem, že dítě zklamal, že nenaplnil svoji rodičovskou roli. Začne se dítěti vyhýbat. Opak je vhodnější. Stejně jako to, že před dítětem přiznáte pravdu a ujistíte ho, že mu budete v jiné podobě a v jiných časech, ale stále k dispozici. Vaše rodičovská láska a role nikdy neskončí. Nepřehazujte odpovědnost na dítě a nedělejte si z něho prostředníka. Rodiče ať si řeší své potíže sami mezi sebou. Dítě není ten, kdo má vzkazovat, co chce jeden druhému říct“ (Špaňhelová, 2011).

Rodiče si mnohdy nejsou jisti, kdy je vhodné dítě informovat. Nechtějí dítě do svých problémů zatahovat. Někteří si dokonce myslí, že bude lehčí jim informaci o rozvodu nesdělít. Často je rozhovor s dětmi odkládán, rodiče doufají, že dítě o jejich problémech neví. Pokud je ale opak pravdou a dítě si neobvyklého dění doma všimlo, tají své napětí a nejistotu, bojí se promluvit nahlas, protože ani rodiče o problému nemluví. Komunikace by dítěti ulevila, jelikož by už nemuselo být na tuto nepříjemnost samo a rodiče by dostali příležitost situaci vysvětlit.

„Jednoduchý recept na to, jak dítěti sdělit, že se rodiče rozvádějí, popsat nelze, protože vždy záleží na povahových rysech, vnímavosti a citlivosti dítěte. Důležitý vliv má stupeň rozpadu manželství či v které fázi procesu vyrovnávání se s rozvodem se rodič právě nachází. Uvědomme si, že i velmi malé děti většinou tuší, že se doma něco děje. Představa, že děti nevnímají atmosféru nezvládnuté a hluboké krize směřující k rozpadu manželství, je velmi mylná. Děti strádají více tím, že mají zmatek v duši, prožívají nejistotu a stavy úzkosti. Proto je velmi důležité s nimi o rozvodu mluvit a příliš neotálet. Je důležité počítat s tím, že ať řekneme cokoliv, neřekneme to dobře, jelikož jsme většinou posly špatných zpráv“ (Schmidová, 2011, str. 38).

Není dobré rozhovor s dítětem odkládat, ale je důležité to udělat ve chvíli, kdy už si rodiči budou rozhodnutím jisti. I místo sdělení je důležité. „Není třeba vyhledávat taková místa, která pak budou celoživotně spojena s touto informací (např. když jsme jeli poprvé k moři, maminka mi řekla, že se s otcem rozvede). Optimální je využít místa, umožňujícího určitou intimitu, např. tam, kde lze vzít dítě na klín, obejmout jej kolem ramen a společně posedět“ (Novák, 2000, str. 74).

Rodiče by se měli společně domluvit, co přesně dítěti sdělí. Důležité je působit klidně a vyrovnaně, protože veškeré pocity se mohou přenášet na dítě. Pokud budou u tohoto důležitého rozhovoru rodiče plakat či křičet, nelze od dítěte očekávat, že informaci přijme s úsměvem. Obsah rozhovoru se liší s věkem dítěte. Mladší děti detaily příliš nezatěžujeme, pouze je informujeme, co to znamená pro ně. Naopak starší děti budou možná vyžadovat více informací, je dobré být připraven tyto informace poskytnout.

Ke shrnutí této podkapitoly využijí výsledky retrospektivní studie uskutečněné z výpovědí dětí z rozvedených rodin: Sdělení, že se budou rozvádět, by měly oznamovat společně, bez konfliktů a urážení druhého rodiče. Důležité je dokázat, že i po rozvodu budou dále fungovat jako rodiče (Gumina, 2009).

3.4. Příchod nového partnera

Po rozvodu se rodiče adaptují na vzniklou situaci a chtějí začít nový život, dalším krokem může být navázání vztahu a tedy otázka příchodu nového partnera do rodiny. Děti si právě prošly nelehkým životním obdobím a čeká je další změna. „Seznamování s novým partnerem není vhodné hned po rozvodu. Nový partner může být silněji spojován s důvodem rozpadu rodiny, což mu na popularitě u dítěte nepřidá a do rány opuštěného rodiče to sype sůl“ (Poupětová, 2009, str. 169).

Není vhodné seznamovat dítě s každým partnerem, ale počkat, až si budeme vztahem jisti a bude dostatečně vážný. S dítětem bychom měli situaci probrat a vysvětlit, aby nebylo zaskočené, až nový partner přijde. Můžeme očekávat, že dítě bude z příchodu nového přítele nervózní. Rozhodně bychom dítě neměli k seznámení či přátelství s novým partnerem/partnerkou dítě nutit. „Mělo by jít o citlivé představování, kterému necháme volný průběh. Je prokázáno, že mladší děti nového partnera přijmou lépe, než starší děti. Příchod nové osoby do rodiny dítě nemusí schvalovat. Může prožívat nepříjemné pocity z toho, že se nový partner snaží nahradit jeho rodiče. Není ani vhodné, aby se nový partner sám jakkoli dítěti vnucoval, je mnohem účinnější věcem dopřát dostatek času. Jako sbližovací prostředek může posloužit společná práce a společná zábava. Je víc než jasné, že dítě, ale i nový partner potřebují dostatek času, aby si na sebe zvykli a vzájemně se poznali. Musí si také vytvořit vlastní postoje vůči tomu druhému. Jestliže na dítě není vyvíjen nátlak, je pravděpodobné, že nového partnera bude respektovat a přijme ho mnohem snadněji,“ (Vávrová, 2010, str. 49).

Matky mají tendenci tuto okolnost zkreslovat spíše pozitivním směrem. Příchod nového otce do rodiny, i když z matčina hlediska hodnocený kladně, přináší dětem další psychickou

zátěž, která není zanedbatelná. I po pěti letech po rozvodu děti hodnotí svého otce kladněji než nového matčina partnera. Hůře matčina nového partnera přijímají chlapci, lépe děvčata. Postavení nevlastních otců je v průměru v doplněných rodinách problematičtější a z hlediska dítěte častěji negativně hodnocené než postavení vlastního otce, který ani nemusí být opravdu „lepší“ než otec nevlastní (Dytrych, Schüller, Prokopec, & Matějček, 1986).

Nevlastní rodič, by měl být v případě potřeby dítěti k dispozici, aby mu mohl poradit či pomoci, když ho o to požádá. Jejich sblížení mohou pomoci společné zájmy, či nové oblasti života, které mu nevlastní rodič ukáže. Dítě potřebuje pochopit, že ve světě nevlastního rodiče má své místo.

II Empirická část

1. Metodologie výzkumu

Kvalitativní výzkum této diplomové práce mapuje pozitiva a negativa přístupu k dětem v období kolem a po rozvodu. Vychází ze vzdělávacích a výchovných problémů dětí z rozvedených rodin, které jsem definovala v teoretické části. Polostrukturovaný rozhovor s vybranými respondenty zachycuje zpětně jejich náhled na vhodné a ohrožující výchovné strategie jejich rodičů.

1.1. Cíl a otázky výzkumu

Cílem diplomové práce je popsat vhodné a ohrožující výchovné strategie, které vznikly v důsledku rozvodu rodičů, a na základě teoretických východisek a výzkumného šetření provedeného u vybrané skupiny respondentů formulovat výchovná doporučení sloužící k minimalizaci výchovných a vzdělávacích problémů dětí z rozvedených rodin. Výzkumné šetření hledá odpověď na otázky, co vybraným respondentům podle jejich názoru pomáhalo zvládnout období kolem rozvodu rodičů a co naopak situaci zhoršovalo. K naplnění hlavního cíle diplomové práce byly pro výzkum formulovány cíle dílčí: 1. Zjistit, jak vybraní respondenti hodnotí s odstupem času vhodnost a nevhodnost výchovných strategií rodičů užívaných v období rozvodu a 2. Porovnat jejich názory s východisky formulovanými v teoretické části práce.

Tento cíl jsem si zvolila vzhledem ke své bakalářské práci, která pojednávala o výchovných a vzdělávacích problémech dětí z rozvedených rodin. Tato práce hovořila o širokém spektru problémů, které se mohou u dětí objevit z důvodu rozvodu rodičů. Nicméně tyto následky se vyskytují jen v některých případech. Chtěla jsem na tuto práci navázat a zjistit za jakých okolností tyto problémy vznikají, co mohou rodiče udělat pro jejich minimalizaci. Z tohoto důvodu jsem pojmenovala tuto diplomovou práci „Minimalizace výchovných a vzdělávacích problémů dětí z neúplných rodin“.

Otázky výzkumu

- Kdo/co dětem pomohl/o situaci zvládat?
- Kdo/co dětem situaci zhoršoval/o?

1.2. Metody sběru a analýzy dat

Jako základní metodu sběru dat jsem zvolila polostrukturovaný rozhovor – jelikož jsem se potřebovala při rozhovoru věnovat předem připraveným tématům, ale zároveň jsem chtěla respondentům ponechat určitou míru svobody při odpovídání a ubírání se rozhovoru, abych se

mohla dozvědět jejich autentické zkušenosti a pohledy na výchovné strategie rodičů po rozvodu.

Vzhledem k tomu, že jde o polostrukturovaný rozhovor, není pevně vázán danou strukturou, ale může měnit pořadí otázek či přidávat další. Výzkumník si vytvoří okruhy otázek, kterými se chce v průběhu rozhovoru s respondenty zabývat (Miovský, 2006).

Vytvořila jsem si tedy seznam okruhů otázek, které by při rozhovoru měly zaznít. Aby se nestalo, že se dotazovaný nedotkne témat, která konkrétně potřebuji. Na tomto seznamu jsem však nelpěla, nechala jsem dotazovaným svobodu při vyprávění, aby každý mohl sdělit dle nich to nejpodstatnější. Když se rozpovídali, některé otázky zodpověděli sami. Jiné otázky zase nebyli například pro někoho, komu se rozvedli rodiče ve třech letech použitelné, musela jsem je tudíž přeformulovat. Abych dotazovanému mohla věnovat dostatek pozornosti, rozhodla jsem se rozhovory nahrávat (samozřejmě se souhlasem). Jelikož jsem všechny respondenty již znala, sepsala jsem dotazník a oslovovala je v rozhovoru „ty“.

Nejprve jsem se dotazovala na základní informace o dotazované osobě. Dále jejich rodinný příběh a poté jsem volně přešla na dotazy ohledně rozvodu a porozvodové problematiky. Zjišťovala jsem, jak dané období respondenti prožívali, kdo či co jim pomáhalo a kdo/co jim situaci zhoršovalo. Snažila jsem se u všech objevit jakousi záchrannou síť, která byla popisována v odborné literatuře. Mnozí mě však zaskočili tím, že rozvod jako děti neviděly vůbec problematicky, tudíž nehledaly nic a nikoho, co by jim situaci pomáhalo zvládnout, až retrospektivně si uvědomují, problematické momenty.

Struktura rozhovoru

Úvod

Navázání konverzace, sdělení základních informací a cílů výzkumu této diplomové práce, informovaný souhlas

Základní údaje

Zjištění základních údajů: Pohlaví, věk, věk v době rozvodu, stav, vzdělání, sourozenci

Rozhovor

- 1. Představuje pro tebe rozvod pozitivní/neutrální/negativní asociaci?*
- 2. Vyprávěj mi, prosím tvůj příběh.*
- 3. Jak a kdy ses se to dozvěděl/a – kdo ti to řekl a jak jsi se cítil/a?*

4. *Jsi rád/a, že to bylo touto cestou? Chtěl/a by ses to dozvědět raději jinak?*
5. *Jak se k sobě chovali rodiče před a po rozvodu? Týkali se tě bezprostředně neshody mezi rodiči?*
6. *Jaké byly konkrétně dopady rozvodu ve vaší rodině? Co jsi říkal na takovou změnu?*
7. *Vyrůstal/a jsi ve výhradní péči otce/matky, nebo ve střádavé péči obou? Vídal ses dále s oběma rodiči?*
8. *Vyhovoval ti tento model porozvodového uspořádání? V čem jsi shledával/a největší pozitiva/negativa?*
9. *Jak si zvládal/a období po rozvodu rodičů?*
 - a) *Kdo ti v tomto porozvodovém období pomohl nebo naopak zhoršoval situaci? O koho jsi se mohl/a nebo nemohl/a opřít?*
 - b) *Co ti pomohlo po rozvodu rodičů nebo naopak co zhoršovalo situaci?*
 - c) *Co dělalo situaci snesitelnější? Když jsi byl/a smutný/á, co ti pomáhalo? Co ti vadilo nejvíc?*
10. *Jak to snášeli rodiče? Jak se tvoje rodiče k sobě chovají nyní?*
11. *Našel si některý z rodičů/oba nového partnera? Jaký spolu máte vztah?*
12. *Vnímáš nějaká pozitiva na rozvodu svých rodičů?*
13. *Máš pocit, že je rozvod něčím, s čím se dá vyrovnat? Proč si to myslíš?*
14. *Jaká by byla tvoje doporučení pro rozvádějící se rodiče z pohledu někoho, kdo to zažil jako dítě?*

Rozhovory probíhaly na konci roku 2015 a začátku 2016 v domácím prostředí dotazovaných. Přečetla jsem každému informovaný souhlas. Každý z nich byl seznámen se záměry mého výzkumu, s právem neodpovídat na otázku, ukončit rozhovor či se na cokoliv zeptat. Následně mi byl ústně poskytnut souhlas s pořizováním audionahrávky rozhovoru a pořízením písemného záznamu. Respondentům bylo slíbeno zachování anonymity, mlčenlivosti o jejich osobních údajích a právu kdykoliv odstoupit od podílení se na výzkumu.

Když jsem získala všech osm rozhovorů, přepisovala jsem je z audionahrávek do počítače, všechny jména a názvy jsem změnila z důvodu zachování anonymity. Poté jsem již začala se zpracováním výzkumu.. Zvolila obsahovou analýzu rozhovoru, její klady a zápory jsou popsány níže.

„Obsahová analýza je vyzdvihována jako v principu jednoduchá, adaptabilní, a přitom systematická, objektivitě blízká metoda. Nejen, že je možné uplatnit ji na prakticky jakýkoli soubor dat, ale lze ji využívat zejména tam, kde již anebo doposud není možné či

účinné uplatňovat investigativnější metody zkoumání“ (Dvořáková, 2016). Mezi nejčastěji uznávané klady patří aplikovatelnost na různorodé typy dat, přizpůsobení výzkumným záměrům (možnost dosáhnout vysoké míry zobecnění, ale i vnímavosti kvalitativních metod) a explanace opřená o objektivní kvantitativní zhodnocení (komparovatelnost). Obecně je pak užití obsahové analýzy hodnoceno s ohledem na to, zda bylo v daném výzkumném záměru provedeno relevantním způsobem a s vědomím obou rizik – jak nízké validity, tak neobjektivitu. (Dvořáková, 2016)

„Obecný popis fází výzkumu při aplikaci obsahové analýzy

- Jasná formulace problémů, cílů a výzkumných otázek.
- Nutnost definovat, co v kontextu dané studie považujeme za dokument. Určíme tedy, co je výchozím materiálem a popíšeme způsoby, jak je hodláme získat.
- Shromáždění dokumentů a revize. Může se ukázat, že jsme nevěděli o existenci některých materiálů či je opomenuli atd. a je třeba rozšířit repertoár způsobů získávání těchto dokumentů nebo hledat dokumenty jinde.
- Kritika pramenů. Podle základních kritérií pro hodnocení dokumentů se pokusíme zhodnotit, co mohou dokumenty vypovídat a jak jsou relevantní pro zodpovězení formulovaných výzkumných otázek.
- Analýza a interpretace dokumentu ve smyslu formulovaného problému a otázek.
- Zpětná reflexe a kontrola (uplatnění technik kontroly a zvyšování validity).
- Návrh a realizace závěrečné zprávy“ (Miovský, 2006, str. 103).

Rozhovory byly analyzovány na základě kritérií, která byla vybrána z kapitoly „Vhodné a ohrožující výchovné strategie“. Pokusila jsem se vybrat taková, na kterých se shodlo více autorů a publikací. Kritéria jsem seskupila, zkrátila a pojmenovala. Rozdělila jsem je do dvou částí a to 1) vhodné a 2) ohrožující výchovné strategie. Níže jsou tyto kritéria popsána.

Vyhledávaná kritéria

Vhodné

a) Přiměřená informovanost dítěte

Pokud je to možné, především s dítětem mluvte. Jako největší chybu vnímám, když rodiče už udělají určité kroky k rozchodu, a dítěti nic neřeknou. Snad ho chtějí chránit. Je to ale kontraproduktivní, dítě není slepé ani hluché. Přiznejte před dítětem pravdu a ujistěte ho, že mu budete v jiné podobě a v jiných časech, ale stále k dispozici. Vaše rodičovská láska a role

nikdy neskončí. Nepřehazujte odpovědnost na dítě a nedělejte si z něho prostředníka (Špaňhelová, 2011). Sdělení, že se budou rozvádět, by měly oznamovat společně, bez konfliktů a urážení druhého rodiče. Důležité je dokázat, že i po rozvodu budou dále fungovat jako rodiče (Gumina, 2009).

b) Optimální kontakt s oběma rodiči

Děti se vyrovnají lépe s rozvodem za předpokladu, že kontakt s druhým rodičem bude dále pokračovat a bez konfliktů, potřebují získat zpět důvěru a ujistit se, že mají stále oba rodiče k dispozici. Ti by se měli společně domluvit na dostatečném a optimálním kontaktu. Ideální forma stýkání dítěte s otcem je volné pokračování rodinného vztahu, kdy soud nemusí nijak zasahovat. Pokud bude dále pokračovat rodinný vztah, dítěti se potvrdí, že rozvod se týkal opravdu jen rodičů a nebude stresováno.

c) Záchranná síť (sociální)

Z výsledků výzkumu lze konstatovat, že pro dobrou adaptovanost dítěte na rozvodovou situaci rodiny je nutné mít možnost ve svém okolí alespoň jednu osobu, ke které může být citově vázáno, kdo mu poskytne spolehlivou oporu (Trnka, 1974). Důležitá je i širší rodina, osoby, na které se děti mohou spolehnout.

Pomoci mohou také zájmy, činnost dítěte.

d) Vyrovnanost rodičů

Je velice důležité, aby se rodiče adaptovali na nový styl života a změny po rozvodu. Čím obtížněji se vyrovnávají s rozvodovou situací rodiče, tím větší problémy budou mít jejich děti. Pokud se samotní rodiče s rozvodem vyrovnávají obtížně, děti jsou na tom obdobně. Děti potřebují klidný a bezpečný domov, který mohou poskytnout jen psychicky zdraví rodiče, kteří nevytváří doma nenávistné prostředí, nemají problémy se sebeovládáním a emocemi.

e) Nepřítomnost dítěte konfliktům rodičů

„Jedním z klíčových momentů jak úspěšného manželství, tak i rozumného rozchodu je zvládnání takřka nevyhnutelných sporů mezi partnery. Je to důležité zejména kvůli případným negativním účinkům na děti“ (Smith, 2004, s. 117). Pokračující konflikty rodičů způsobují silné vnitřní napětí, které může mimo smutek a stres zapříčinit vznik neurotických potíží, poruch chování a další komplikace ve vývoji dětské osobnosti. „Dítě je na rodičích závislé. Pokud se

ocitně v bitevním poli mezi nimi, je ohrožené. Není chráněno před partnerským konfliktem, nejsou dostatečně zajištěny jeho potřeby“ (Poupětová, 2009, str. 160).

Ohrožující

f) Soužití v nepříznivých podmínkách

Dobrou soužití v nepříznivých podmínkách zhoršuje adaptovanost dítěte. Nejhuře jsou adaptovány děti, které žily s rodiči i po rozvodu v rozděleném bytě. Důležitá je i intenzita rozporů, kterým bylo dítě přítomno. Nižší adaptaci vykazují ty děti, které byly přítomny přímému problému slovnímu či fyzickému napadání, ale i nenávisnému mlčení (Trnka, 1974).

g) Popouzení dítěte

Nejčastěji trpí poruchami vývoje osobnosti děti, které byly vychovávány v neúplné rodině obzvláště, pokud byly popouzeny proti jednomu z rodičů. Dále se vyskytují častěji neurotické symptomy, poruchy emocionality a agresivita. Objevují se výchovné a vzdělávací problémy, poruchy v mezilidských a partnerských vztazích. Například dítě, které se staví na stranu druhého rodiče a je za to nevědomky negativně slovně hodnoceno či trestáno. Jeden z rodičů začne toho druhého nenávidět a snažit se ho ze života dítěte vytěsnit, někdy se rodiče pomlouvají navzájem (Dytrych & Matějček, 1992). Pokud rodič své dítě manipuluje či popouzí proti druhému, měl by si být vědom, že až toto dítě vyroste a bude dospělé, může si vše v hlavě srovnat a uvědomit- což by nemuselo mít příjemné důsledky.

h) Uplácení dítěte

Rodič, který nemá dítě v péči, se snaží dítěti vynahradit svou nepřítomnost uplácením dítěte, kupováním různých dárků či povolením zakázaných věcí. Obzvláště rodič, který nemá své dítě v péči má nutkání mu to nějak vynahradit. Takové jednání se však většinou nevyplácí, dítě tuto taktiku pochopí a může rodiče využívat a citově vydírat. (Dytrych & Matějček, 1992)

i) Dítě je důvěrníkem pro partnerské bolesti rodiče

Může se stát, že je rodič v tomto těžkém období osamělý a situaci nezvládá, tudíž si začne stěžovat na pochybení druhého rodiče, dítěti. Pro dítě však není tato role jednoduchá, musí potlačovat své potřeby a chovat se předčasně jako dospělý. Pocit odpovědnosti za druhé může být velmi ohrožující. „Je těžké být důvěrníkem pro partnerské bolesti rodiče. Komplikuje to vztah s druhým rodičem. Je to pro dítě velký konflikt a velká zátěž. Cítí se provinile. Jednak díky tomu, že porušuje loajalitu k druhému rodiči, jednak díky tomu, že v pomoci selhává

(protože není v jeho dětských silách pomoci mamince tak, jak by jí pomohl dospělý partner)“
(Poupětová, 2009, str. 157).

j) Ostatní faktory

Po rozvodu se rodiče adaptují na vzniklou situaci a chtějí začít nový život, dalším krokem může být navázání vztahu a tedy otázka příchodu nového partnera do rodiny. Děti si právě prošly nelehkým životním obdobím a čeká je další změna. Tento faktor může a nemusí být ohrožující.

Dalšími ovlivňujícími faktory jsou: změny po rozvodu (například stěhování), ekonomická situace.

V rozhovorech budu používat jen tyto zkrácené názvy kritérií:

Vhodné

- a) Přiměřená informovanost dítěte*
- b) Optimální kontakt s oběma rodiči*
- c) Záchranná síť*
- d) Vyrovnanost rodičů*
- e) Nepřítomnost konfliktům rodičů*

Ohrožující

- f) Soužití v nepříznivých podmínkách*
- g) Popouzení dítěte*
- h) Uplácení dítěte*
- i) Dítě je důvěrníkem pro partnerské bolesti rodiče*
- j) Ostatní faktory*

Poté jsem v jednotlivých přepsaných rozhovorech vyhledávala výroky, které jsem pod kritéria přiřazovala. Mnohdy nebylo jednoduché daný výrok zařadit pod správné kritérium. Vždy jsem přiřadila výroky, které dané kritérium potvrzují či vyvracejí. U každého jedince mi vznikla analýza, kterou jsem krátce interpretovala. Shrnuje vhodné a ohrožující strategie, které se v jeho případě objevily a vypsala i odpovědi na otázky „Kdo/co ti pomohl/o situaci zvládat?“ a „Kdo/co situaci zhoršoval?“ dle jejich názoru.

1.3. Výzkumný vzorek

Pro účely výzkumu jsem vybrala vzorek osmi respondentů ve věku 19–25 let, kteří zažili rozvod svých rodičů. Tento věk jsem si vybrala, jelikož se jedná o mladé dospělé, kteří začínají své vlastní životy. V tomto věku by vzpomínky na rozvod neměly být již příliš emotivní, ale respondenti by měli být schopni racionálně pohlédnout zpět. Při výběru dotazovaných pro mě bylo směrodatné, v kolika letech rozvod rodičů prožili, aby tato událost nebyla čerstvá a oni mohli vypovídat, jaká byla situace v jejich rodině v následujících letech.

Respondenty jsem vybírala ze svého okolí, snažila jsem se zaměřit na otevřené a sdílné jedince, které tento rozhovor emocionálně nezraní, dokáží se s jejich rodinnou situací svěřit a zaobírat. Původně měl být vzorek vyvážený co do počtu žen i mužů. Muži však nebyli v dostatečném počtu natolik sdílní a ochotní takové rozhovory dělat, že jsem se rozhodla nechat počet nevyrovnaný.

Snažila jsem se vybrat pokud možno co nejčistší vzorek (Tab. 1). Zúžil se věkový rozptyl, z původně očekávaného 18–25 let jsou respondenti ve věku 24–25 let. Dotazovaní prožili rozvod rodičů mezi 6–17 rokem. Specifická je Julie, která ho prožila ve 3 a 6 letech, do výzkumu jsem ji chtěla zařadit, jelikož zažila rozvod matky dvakrát a myslím si, že rozhovor s ní je pro tento výzkum přínosem. Věkový rozptyl je rozšířen také kvůli Zuzaně, které se rodiče rozvedli v jejích 6ti letech, nicméně rodinná situace nebyla vyřešena a ukončena až do její puberty. Všichni respondenti jsou vysokoškolští studenti.

Tab. 1: Jmenný seznam respondentů a jejich věk při rozvodu a nyní

Jméno	Věk při rozvodu	Věk nyní
Julie	3	24
Nora	11	24
Kamila	14	24
Jaroslav	11	25
Jitka	15	25
Valerie	17	25
Kristián	17	24
Zuzana	6	25

2. Analýza a interpretace rozhovorů

Nejprve jsem o každém respondentovi napsala pár úvodních vět, poté jsem zařadila výroky o vhodných a ohrožujících výchovných strategiích jeho rodičů a následovalo mé interpretativní shrnutí, přičemž jsem považovala za užitečné v některých případech dodat shrnující doporučení samotných respondentů.

2.1. Julie

Julii byly při rozvodu 3 roky, její matce v té době 24 let a otci 21 let. Nyní žije s partnerem v 4letém vztahu. Rozvod si nepamatuje, vzhledem k nízkému věku. Rodiče ji situaci vysvětlili tak, že byli příliš mladí, vzali se kvůli těhotenství. Ve vztahu se objevily problémy, rozvedli se a matka se odstěhovala. Při rozvodu se vyskytly konflikty, ale poté se situace urovnala a byli přáteli, v následujících letech již bezproblémová domluva a péče o dítě. Po rozvodu se odstěhovala s mamkou z Prahy na jih Čech. Matka si našla nového partnera a měli další tři děti- Juliiny sourozence, s tímto partnerem je dodnes. S otcem se stále pravidelně vídá, on má novou partnerku, se kterou žije od rozvodu, Julie s ní vychází.

„Musím říct, že jsem neměla s tím rozvodem problém, říkala jsem si, že radši aby spolu nebyli, než aby byli spolu nešťastní, to by bylo daleko horší, kdyby se spolu furt hádali. Ani jsem kvůli tomu smutná nebyla, jak jsem byla od malička zvyklá, že spolu prostě nejsou. Nemá mi co chybět, nevadilo mi to, byla jsem spokojená, ale určitě je to taky tím, že Martin je skvělejší. Takže si myslím, že rozvod nemusí být takový problém a dá se s ním vyrovnat, když to rodiče zvládnou...“

Vhodné

a) Přiměřená informovanost dítěte

„Byla jsem malá, ale mamka mi to pak vyprávěla. Byli moc mladí a brali se kvůli tomu, že byla mamka těhotná. Pak měli nějaké problémy ve vztahu, mamka se se mnou odstěhovala a rozvedli se.“

b) Optimální kontakt oběma rodiči

„Přestěhovali jsme se. Mamka mě měla v péči a za tatínkou jsem jezdila jednou za měsíc na víkend do Prahy nebo někam na výlet. Pamatuju si, že se mi tam nechtělo jezdit, ale to nebylo, protože jsem nechtěla k tatínkovi, byla jsem docela upnutá na mamku, nevím, jestli to bylo kvůli rozvodu nebo protože jsme spolu byly v jednu dobu úplně samy. Asi to bylo špatný

pro tatku. Buď to bylo proto, že jsem tam jezdila moc málo a nebyla na to zvyklá nebo se mi prostě nechtělo nikam jezdit. To moc nemůžu říct, jestli něco udělali špatně, možná prostě to bylo moc málo, protože když jsem tam byla, tak to bylo skvělé“.

c) Záchranná síť

„Byla jsem docela upnutá na mamku, nevím, jestli bylo kvůli rozvodu nebo protože jsme spolu byly v jednu dobu úplně samy“

„Taky myslím, že je dobře, že si mamka našla nového přítele a hlavně, že je takovej skvělejš, to to hodně ulehčilo.“

d) Vyrovnanost rodičů

e) Nepřítomnost konfliktům rodičů

„Mamka vyprávěla, že se hádali, ale to jsem byla fakt malá. Co já si pamatuju, tak už to bylo dobrý, vždycky se domluvili. To bylo opravdu dobré, jak se k té situaci postavili, chtěli zůstat kamarádi, že já jsem necítila žádný negativní vztah k tatkov.“

Ohrožující

f) Soužití v nepříznivých podmínkách

„Mamka říkala, že se na sebe tenkrát zlobili, ale od té doby, co si já pamatuju, už byli v pohodě. Mamka je i v kontaktu s babičkou (mamkou tatky), buď kvůli mně, nebo se prostě dokázali domluvit, kdy tam třeba pojedou. No a pak teda mamka začala být s Martínkem (*nový partner matky) a změnili mi to jméno, abych se jediná nejmenovala jinak, to si teda nepamatuju, ale tatka prý nebyl moc nadšený.“

g) Popouzení dítěte

„To ne, nic takového...“

h) Uplácení dítěte

„Vždycky jsem se těšila k tatkov na nákupy, jak jsem ho viděla málo často, tak jsem si vždy mohla koupit jakoukoliv sladkost, ale myslím si, že mě neuplácel, jen prostě, když jsem tam byla jednou měsíčně, tak mi to mohl na rozdíl od mamky dopřát“

i) Ostatní faktory

„Přestěhovali jsme se. Mamka mě měla v péči a za tatku jsem jezdila jednou za měsíc na víkend do Prahy nebo na výlet. Když mi bylo 6, tak se narodila ségra (mamka měla nového

přítele), takže už jsme nebyly samy a žádný třeba finanční problémy si nepamatuju. Myslím si, že bylo dobře, že si ho mamka našla, to asi pomohlo, že jsme nebyly samy.“

j) Dítě je důvěrníkem pro partnerské bolesti rodiče

Shrnutí

Julie zažila rozvod svých rodičů, když byla velice malá, toto období si nepamatuje, tudíž nebyla přítomna konfliktům rodičů. Matka ji však postupně vše vysvětlovala a uváděla na pravou míru. Snažila se udržet přátelský vztah s jejím otcem, aby se s ním dcera mohla bez problémů vídat. Julie v rozhovoru právě tento fakt několikrát potvrzuje a kladně hodnotí, pro ni je velice důležité, že se rodiče dokázali domluvit, mohla je oba vídat a i oni spolu dokáží spolupracovat. Bohužel kvůli odstěhování matky, se Julie vídala se svým otcem pouze jednou měsíčně, což není ideální, sama v rozhovoru říká, že měla problematické období, kdy za otcem nechtěla jezdit a byla více závislá na matce. Pozitivní je, že je s otcem stále v kontaktu a udržují vřelý vztah. Kladně hodnotí také nového přítele matky, je ráda, že ho má a myslí si, že je pro děti důležité mít doma fungující mužský vzor, pokud je tedy dotyčný má rád. V tomto případě se tedy nový partner matky nejeví jako problematický, protože mají oboustranný pozitivní vztah, směřodonné je, že do života Julie vstoupil již v jejích šesti letech. Sama podotýká, že ji rozvod nezranil, jelikož už vyrůstala s tímto faktem, nepřišlo jí zvláštní, že rodiče nejsou spolu a byla ráda, že jsou oba šťastni. Julie vypadá zcela vyrovnaně a sama to potvrzuje.

Vhodné výchovné strategie

- Především informovanost dítěte, spolupráce mezi rodiči.

Ohrožující výchovné strategie

- Stěhování a tudíž oslabení vztahu s otcem. Dále by mohlo jít o nové partnery, ale rodina tuto situaci zvládla, nový partner Julii přijal a ona je ráda, že ho má.

Kdo/co ti pomohl/o situaci zvládat?

- Matka a její nový partner, kterého Julie přijala a fungovali jako rodina.

Kdo/co situaci zhoršoval?

Julie: „Hlavně aby se nehádali před dětmi. Necpat do toho to dítě, neřešit to přes něj. Snažit se ho tomu vystavovat co nejméně, zkusit to vyřešit, aby to vyhovovalo oběma a myslet v první řadě na to dítě. A nový partner problém není, když je hodný na ty děti a má o ně zájem...“

2.2. Nora

Noře je dnes 24 let a žije v dlouhodobém vztahu. Při rozvodu jí bylo 11 let. Rozvod nevidí jako problém a myslí si, že se tato těžká životní situace dá zvládnout, sama se cítí být vyrovnaná. Přestože byla ve výhradní péči matky do svých 18 let, dnes žije se svým otcem a jeho přítelkyní, kteří mají dvě další děti.

Pozitiva rozvodu vidí v tom, že má další sourozence a novou mamku. Takže má dvě rodiny a jako malá si užívala dvakrát tolik dárků. Doufá, že jednou bude mít svou úplnou rodinu. Negativa: „Nepoznala jsem kompletní rodinu, nebyla jsem s nima současně. Když jsem byla s jedním, nebyla jsem s druhým, nikdy jsme nebyli máma, táta a dítě- to je podle mě ideální.“

Vhodné

a) Přiměřená informovanost dítěte

Nora vypráví, jak se o rozvodu dozvěděla: Seděly jsme spolu v kuchyni a mamka mi říkala, že se budou rozvádět, protože už si s taťkou nerozumí, ale že ona bude pořád moje mamka a taťka pořád můj taťka a já na to jenom okej...“

V²: „A taťka u toho nebyl?“

Nora: „Myslím, že ne.“

V: „Jsi ráda, že to bylo touto cestou? Chtěla by ses to dozvědět raději jinak?“

Nora: „Když mi to říkali, tak mi to bylo jedno, nepřemýšlela jsem nad tím, ani jsem nebyla smutná, asi mi to nedocházelo. Asi bylo fajn, že mi to řekla mamka takhle v klidu v kuchyni“.

b) Optimální kontakt s oběma rodiči

V: „A jaké bylo porozvodové uspořádání? Byla jsi ve výhradní péči mamky?“

Nora: „Já jsem teda ten rozsudek nikdy neviděla. Mamka mě měla ve výhradní péči. Taťka platil alimenty. A jednou za 14 dní jsem jela k taťkovi na víkend, ale vídala jsem se s ním i v týdnu a mimo ty smluvené víkendy, bral mě na dovolený a výlety.“

V: „Jaké byly konkrétně dopady rozvodu ve vaší rodině?“

² „V“ znamená výzkumník

„Po rozvodu to bylo podobný, za taťkou jsem jezdila do jeho nového bytu, on si brzo našel Olču a ona je moje druhá máma, vlastně teď je moje máma víc než moje pravá máma.“

V: „Co jsi říkala na takovou změnu?“

„Já si to nepamatuju, nějak jsem nevnímala, že se něco děje. Nebo si nepamatuju, že bych to vnímala. Hlavně jsme nebyli pořád všichni spolu, tak mi to ani nepřišlo, že se rozešli, protože jsem se s ním pak vídala podobně často...“

V: „Vyhovoval ti to? V čem jsi viděla pozitiva a negativa výhradní péče?“

„Ale jo, vyhovovalo, nebylo to asi ideální, občas jsem si říkala, když ostatní spolužáci byli pohromadě s rodinou a měli mamku a taťku, trochu mě to mrzelo, ale ne že bych z toho byla nešťastná, rozhodně jsem kvůli tomu nebrečela. Přijde mi dobrý, že jsme všichni byli v jednom městě – mamka, taťka, babičky. Taťka se se mnou učil, fungoval i mimo ty víkendy. Působil na mě výchovně.“

V: „Pamatuješ si nějaké pocity, jaké jsi z toho měla?“

„Všechno si pamatuju pozitivně, těšila jsem se k taťkovi do bytu a Olča byla skvělá, jezdili jsme na výlety, bylo to fajn. Já jsem nikoho nevinila, mně se to zdálo dobrý.“

c) Záchranná síť

„Fungovala tam ta babička, já jsem s ní teda byla hodně i před tím. Pro mě bylo nejdůležitější, že tu pro mě oba byli, mohla jsem je kdykoliv oba vidět. To si myslím je základ.“

d) Vyrovnanost rodičů

„Kromě pár narážek na taťku byla mamka v pohodě, nebo si to nepamatuju.“

e) Dítě není přítomno konfliktům rodičů

„Ani si moc nepamatuju, že by se moc hádali, zvládli to beze mě.“ (směje se) „Pár let po rozvodu se rodiče i kamarádili, vycházeli spolu a dokázali se domluvit, kdy u koho budu. Zeptali se mě, kdy u koho chci být...Myslím si, že to zvládli dobře.“

Ohrožující

f) Soužití v nepříznivých podmínkách

g) Popouzení dítěte

„Mamka měla občas kecy na tatřku a Olřu, ře oni mají tohle a mnř to nekoupí... To mř jako docela řtvalo, kdyř se na to kouknu zpřtnř, asi to nebyla řplnř dobrř cesta, hřzet řpřnu na toho druhřho před dřtřtem, myslřm si, ře to ti asi nepomůře.“

h) Uplřcenř dřtřte

„Zkouřela jsem to, ale neřlo to.“ (smřje se) „Respektovali svoje rozhodnutř navzřjem.“

i) Ostatnř faktory

„Mamka mřla chlapy tak nřjak rřznř, furt se dva tořili, ale nebydleli u nřs. Ty byli v pohodř, ale nebylo to tak vřgnř.“

j) Dřtř je dřvřrnřkem pro partnerskř bolesti rodiře

Shrnutř

Matka ji informovala o rozvodu v jejřch 11 letech, rozhovor probřhl v klidu. Nora z nřj nemřla řpatnř pocity, nebřla se nřslednřch udřlostř, protoře ji matka vysvřtlila, co bude nřsledovat a ře pro ni se nic nezmění. Ideálnř by vřak bylo, kdyby informaci sdřlili oba rodiře dohromady.

Nora byla ve vřhradnř pęči matky, vřdala se vřak dřl i se svřm otcem a to nejenom o soudem urřenřch vřkendech. Rodiře po rozvodu nebydleli daleko od sebe, tudřř je oba mohla vřdat, kdy chtěla. Rodiře nemřli problēm se domluvit. Otec ji vozil do řkoly, psal s nř řlohy a zanedlouho ji seznřmil s novou přřtelkynř.

Oceņuje, ře i po rozvodu tu pro ni celř rodina i prarodiře střle byli. Vřichni nadřle fungovali a byli jř oporou. Je rřda, ře pokud se hřdali, bylo to bez nř.

Bohuřel, jejř matka se občas nedokřzala ubrřnit nřrřřkřm proti otcu a občasnřmu popouzenř v porozvodovřm období. Kdyř se situace uklidnila, rodiře se stali přřteli.

Matka střřdala po rozvodu partnery a s řřdnřm nenavřzala vřgnou znřmost. Nora to nepopisuje jako udřlost, kterř by jř byla nepřřjemnř, dle odbornř literatury vřak tento jev pro dřtř nemusř břt vhodnř. Naopak otec si nařel novou partnerku, kterou se svou dcerou seznřmil, s touto řenou je dodnes a mají dřřř dřvř dři. Novř partner se v tomto přřpadě nejevř jako problematickř, pokud mají vzřjemnř dobrř vztahy a vřnujř se dřtřti, nemusř ho shledřvat za problēm.

Když bylo Noře 18 let, její matka chtěla, aby se o ni staral opět otec, a od té doby se nevidají. Žije tedy s otcem a jeho novou rodinou, přítelkyni svého otce bere jako svoji matku.

Vhodné výchovné strategie

- Kvalitní informovanost, spolupráce a dobrá domluva rodičů, pokračování rodinného vztahu s oběma rodiči, nepřítomnost hádkám.

Ohrožující výchovné strategie

- Popouzení matky, její střídání partnerů.

Kdo/co situaci zhoršoval?

- Matky popouzení.

Kdo/co ti pomohl/o situaci zvládat?

- Babička s dědou.
- Že všichni bydleli v jednom městě, tudíž mohla oba rodiče vidat, kdy chtěla.

Nora: „Mějte rozum, myslete na to dítě, neshody mezi sebou si vyřešte bez dítěte v klidu, aby o tom nevědělo. Chovejte se k tomu dítěti, jako by se nic nedělo a hezky mu to vysvětlete. Respektujte svoje vzájemná rozhodnutí po rozvodu a nepodkopávejte si autoritu.“

2.3. Jitka

Jitce je 25 let má jednu sestru vlastní a dvě z druhého vztahu otce.

„Když se řekne rozvod, vybaví se mi nezodpovědnost, potřeba vlastního štěstí na úkor druhých, hlavně nezodpovědnost zakládat rodinu, když v ní nevydržíš, vidím to kolem se sebe, že se rozvádějí rodiče 3letého dítěte.“

V: „Jaký je tvůj příběh?“

„Mamka je velice schopný a inteligentní člověk s vysokou školou, mluví čtyřmi cizími jazyky, podniká a cestuje, je to učitelka, vzala si chlapa, co má učňák, ne že by byl táta hloupej, myslím si, že je chytrej člověk, ale mamka byla schopnější a jeho to štválo, táta navíc flirtoval, takže ji prudil, co se týče intelektu. A mamka měla mladé kolegyně, když někam jeli, tak on se všema flirtoval, on vlastně často flirtoval s ženskýma, které někde potkal a myslím si, že tady začínali vznikat konflikty. Mamka začala pít a taťka ji začal podvádět.“

V: „Vyčítala jsi to tehdy někomu?“

„Před tím hodně mamce, moc jsme jí nepodpořily, teď to vyčítám tátovi. Měly jsme jí víc podporovat, ale asi jsme to moc nedělaly. V určitých obdobích jsme se snažily, v určitých jsme byly naštvané a dost jsme jí i vyčítaly.“

Vhodné

a) Přiměřená informovanost dítěte

„Táta nám to řekl sám, hodně s námi o všem mluvil, dával nám najevo, že nás má rád, vše s námi řešil.“

V: „Co situaci zlepšovalo?“

„Že s náma táta o tom, mluvil, vysvětloval nám svůj pohled, ale snažil se být objektivní, neobviňoval nikoho a nic špatného o mamce neříkal. Snažil se nás podporovat a říkal nám, že jsem pro něj to nejdůležitější. Hodně se nám věnoval, nám bylo 14 a 15 let a když přijel, tak si s námi sedl do postele a četl pohádky, to bylo fakt supr.“

b) Optimální kontakt s oběma rodiči

„Byly jsme ve výhradní péči mamky, jednou za čtrnáct dní na víkend. Ale zdá se mi to jako dobrý řešení, nechtěla bych každých čtrnáct dní bydlet někde jinde... Vybraly jsme si mamku, protože jsme věděly, že je na tom špatně a že by to nezvládla. Do určitý míry, to ten vztah s tátou oslabí, ale je to lepší možnost, než to střídání, dítě potřebuje domov, to je teda můj názor. Pro nás bylo dost těžký, protože u taťky byly jinak nastavený pravidla, všechno bylo jinak, ale najednou se tomu přizpůsobit, bylo těžký... My se s taťkou vídáme pravidelně do teď.“

c) Záchranná síť

„Snažila jsem se být silná, měla jsem štěstí, že jsme se s tou ségrou podporovaly.“

V: „Byla tehdy nějaká osoba, bez které si to nedovedeš představit?“

„Určitě ségra, s tou jsme si pomáhaly hrozně moc. Že jsme na tom byly dvě, staraly jsme se o sebe navzájem.“

d) Vyrovnanost rodičů

„Ještě bych chtěla říct, jak nám mamka pomáhala, co dělala dobře, ale nevím... ona se fakt snažila, jenže to jsme viděli až pozdějc, ona sama byla v háji... Pak se ukázalo, že to

mamka nezvládá, že je hodně v háji, měla deprese, ten alkoholismus, její náladovost, její sarkasmus, vše co se valilo na tátu, se teď valilo na nás a byla na nás hnusná.“

e) Dítě není přítomno konfliktům rodičů

„Fungovali jsme v pohodě, naši se sice hádali, ale byli jsme dobrá rodina, všichni nám docela záviděli, že jsme spolu podnikali akce a podobně. Ale ve vzduchu to bylo hodně dlouho.“

„Rodiče se snažili domluvit a vycházet spolu, netahat nás do svých problémů. Vysvětlit nám to, ale netahat nás do toho.“

Ohrožující

f) Soužití v nepříznivých podmínkách

„Mamka mi jednou řekla, že se chce nechat rozvést, ale my jsme jí řekly, že zůstaneme s tím, kdo neodejde. Takže se mamka s tátou nerozvedla, protože o nás nechtěla přijít. Pár let na to, asi to bylo tím, že si začal s nějakou ženskou, se kterou chtěl být (mně bylo tenkrát 14 let), řekl, že odejde. Neodešel hned, zůstal s námi na Vánoce, a 25. ledna 2004 odešel. Já dělala všechno proto, aby neodešel, takový malý naschvály, aby neodešel, ale už jsme věděli, že je to jasný. Nebyli rozvedeni ještě, ale on se odstěhoval do bytu, ale dva měsíce na to se k němu přistěhovala bývalá mámy studentka ze školy, o 17 let mladší než táta a s tou je do teď. Myslím si, že jim to klape, táta je šťastnej. Ale my jsme s ní nevycházely, ty rozbroje trvaly asi osm let. S Hančou jsme se usmířily až před rokem. Řekla, že by do toho podruhé už nešla, právě kvůli nám.“ (Hanča- tátova přítelkyně)

„Když mi bylo patnáct, tak se naši rozvedli, ale bylo to po době šílených hádek. A my jsme pozorovaly ty hádky mezi nimi a trvalo to strašně dlouho. Ta ironie a sarkasmus v tom mamky hlase tam prostě byla.. Jednou jsme byly svědky hádky, když tatka mamku podvedl, všechno jsme to přes dveře slyšely...A nejhorší na tom je, že jsme to chápaly, protože mamka chlastala a nebyla na něj hodná. Ty hlubší kořeny, proč nebyla na něj hodná, jsem pochopila mnohem později. Tenkrát jsme byly na straně táty, i když podvedl mamku. Dneska už bych nebyla, dneska už vidím dál.“

g) Popouzení dítěte

„Mamka manipulovala proti tat'kovi. Tat'ka ne, ten mluvil hezky o mamce. Třeba když tat'ka měl přijít domů a mamka:“ Už vám jde domů Váš milovanej tatíček.“ A podobně ho před náma shazovala.“

h) Upláčení dítěte

„Z tat'ky strany a hlavně ze začátku. Mamka až když měla nějaké partnery, protože ze začátku jsou vždy jako zlatíčka a pak si jsou moc jistý a... Tak ti milenci se nás snažili uplácet, kupovali nám dárky. No, a když nás tat'ka seznamoval s Hančou, tak nás nejprve vzal do obchod'áku, abychom si každá něco koupila. A moc dobře jsem věděla, proč to dělá, že to předtím nikdy neudělal.“

i) Dítě je důvěrníkem pro partnerské bolesti rodiče

j) Ostatní faktory

V: „Co dělalo tedy tu situaci horší?“

„Nejdřív jsme to braly docela v pohodě, ten rozvod sám o sobě nebyl tak hrozný, chápaly jsme to. Pak si oba našli partnery a rodiče se kvůli nim změnili. Ta tat'ky přítelkyně byla zlatá, než měla dítě. Pak se z ní stala macecha a byla zlá, tam byl fakt psychický teror. Nechtěla jsem tam jezdit, trvalo to osm let, že na nás byla taková a jen řvala, nesnesla nás. Po tom odstěhování mamky, její alkoholismus, málo financí, příchod nových partnerů, kteří byli alkoholici, chlapi z hospody. Ten jeden byl vzteklej a pak začal být agresivní, kort když byl ožralej. Skončilo to tak, že mi vyhrožoval, že mě zabije, tak jsem ho bouchla skleničkou do hlavy a táta volal policajty.“

V: „Co sis v té době přála?“

„Bylo to období fakt temný, hodně jsem brečela. Přála jsem si, aby se zlepšily ty vztahy, aby máma nepila, aby táta viděl, že za to nemůžeme, aby mamka byla šťastná a dostala se z toho, aby se Hanča k nám chovala normálně.“

V: „Poradila bys něco dětem, jak se s tím dá vyrovnat?“

„Snažit se pochopit rodiče, ty jejich pohledy, příčiny rozvodu. Věřit tomu, že tě mají rádi, že to nebylo kvůli tobě. Že to je jejich problém a ty si pro ně pořád důležitá a přes to jak se chovají a to jak se změnili, není tvoje vina.“

Shrnutí

Od dětství byla přítomna sporům rodičům. Obzvláště v období kolem a po rozvodu. Samotný rozvod však nebyl sám o sobě ohrožující, následné události ranily Jitku nejvíce. Její matka nebyla se situací vyrovnána, shazovala před Jitkou jejího otce, začala pít a vodit si domů muže, se kterými nevycházely děti. Oba rodiče se snažili uplácet obě sestry dárky, když si přiváděli nové partnery. S otcem se dále dostatečně scházela, ale když přítelkyně otce otěhotněla, začala mít ona i její sestra špatné vztahy s ní, to trvalo přibližně osm let.

Otec s dívkami komunikoval, vysvětloval jim situaci, ujišťoval je, že tu stále pro ně oba rodiče budou. Jitka potvrzuje, že to pro ni bylo důležité a uklidňovalo jí to. Pomáhala jí také její sestra, obě dívky rodinné události semkly a byly rády, že v tom nejsou samy.

Vhodné výchovné strategie

- Komunikace s dívkami a informovanost, dostatečný kontakt s oběma rodiči, vzájemná opora se sestrou.

Ohrožující výchovné strategie

- Psychická nevyrovnanost matky, její partneri a řešení problémů alkoholem. Dále špatné vztahy s otcovou přítelkyní, tudíž narušené vztahy s otcem.

Kdo/co ti pomohl/o situaci zvládat?

- Sestra, komunikace- otec vše vysvětloval.

Kdo/co situaci zhoršoval?

- Nevyrovnanost matky, přístup otcovy přítelkyně, noví partneri matky.

V: „Jaká na tom vidíš pozitiva a negativa?“

Jitka: „Pozitiva- Spousta životních zkušeností. Fakt si myslím, že to je užitečný a hodnotný. Hodně jsem se naučila. Jsem ráda za to, co jsme si všichni prožili, jsem silnější a semklo nás to se ségrou. Život je jako kyvadlo, když si zažiješ špatný věci, dokážeš ocenit ty dobrý. Negativa- Psychické následky, jizvy, které to zanechá.“

V: „A co bys poradila rodičům, kteří se rozvádějí?“

Jitka: „Hodně záleží na tom, jak to všechny strany zvládnou, hlavně teda rodiče. Věnujte se dětem, věnujte jim svůj čas, neustále jim opakujte, že je máte rádi, že to není jejich chyba,

protože je to tím, že oni se povahově nesešli. Dávejte jim najevo lásku. Vysvětlujte jim, co všechno se děje. Nedělejte, že jsou hluchý a slepý, ty děti to potřebují vědět a rozumět tomu.“

2.4. Valérie

„Mám... měla jsem skvělou rodinu, rodiče byli jako moji kamarádi, jezdili jsme společně na dovolenou, ani jsem si do té doby neuvědomovala, jak skvělý to je. Jasně, že se hádali, ale nikdy bych nevěřila, že se to může stát mojí rodině. Když mi bylo 17 let, rodiče se rozvedli.. Taťka nám řekl, že má přítelkyni. Ale nikomu jsem to nevyčítala, chtěla jsem jen dál mít oba rodiče, i kdyby odděleně, ale mít je. Snažila jsem se pochopit oba, přála jsem jim štěstí, ale pro mě to byli rodiče, nechtěla jsem soudit jejich život či chyby...“

Vhodné

a) Přiměřená informovanost dítěte

„Tušila jsem, že se něco děje, všichni byli smutní a jiní, ale řekla mi to až kamarádka při jedné oslavě, v tu chvíli se mi zbořil svět. Nevěděla jsem, co si o tom myslet, co bude dál. Když mi to neřekli oni, tak jsem za nima ani nemohla jít a ptát se...Pak mi to chtěli oznámit oficiálně, společně, ale taťka se dozvěděl, že to vím a cítil za to zodpovědnost, tak mi to řekl, když jsme spolu byli v hospodě, že se rozvádějí, o nové přítelkyni nemluvil. Tak jsem se ho zeptala a on to přiznal. A mně se tak ulevilo, snažil se být objektivní, řekl, že za to může, vše mi vysvětlil. Byla jsem ráda, že už nemusím hrát tu hru.“

„Chtěla bych se to dozvědět jinak, bylo to nefér, opila jsem se a nemohla jsem nic dělat. Vadilo mi, že jsem se to nedozvěděla od nich, bála jsem se, co bude. Lepší by bylo, kdyby mi to oni řekli a včas, tajili to přes půl roku. Chtěla bych, aby to řekli spolu, v klidu, včas. Bála jsem se, co bude, ta nejistota, to bylo nejhorší.“

b) Optimální kontakt oběma rodiči

„Byla jsem skoro dospělá, takže mi jen platili alimenty. Volba byla na mně, mohla jsem jít s oběma. S mamkou jsem žila sporadicky, vlastně už jsem měla svůj život i před tím. S taťkou jsem se pravidelně vídala. Ale chybělo mi, že už nejsme my, už jsme nebyli rodina.“

c) Záchranná síť

V: „Co dělalo situaci snesitelnější, co ti pomáhalo?“

„Že jsem na to nebyla sama, brácha byl na stejný lodi a byl ten silnější, semknulo nás to a on mě chránil, mohla jsem to s ním řešit a nenechal to na mě padnout. Celkově lidi kolem,

kterí mě podporovali. Můj přítel, furt tu pro mě byl, byl oporou a mohla jsem se mu vyplakat. Babička s dědou, mohla jsem s nima o tom mluvit, že jsem věděla, že mám stejně skvělou pevnou rodinu. Druhá babička jen brečela a musela jsem to s ní probírat, to bylo těžký. Že jsem měla i svůj život, kdybych byla mladší, nesla bych to určitě hůř.“

d) Vyrovnanost rodičů

„Taťka se změnil, měl novou rodinu a byl šťastný. Mamka na tom nebyla dobře, bylo jí zle, byla nešťastná a zklamaná životem.“

„To, že jsem viděla takhle mamku, bylo hrozný. Nebyla v pohodě, nevěděla jsem co s tím. Byla nešťastná a na prášky, ale já ji neuměla pomoci, měla jsem co dělat se sebou, nevěděla jsem, jak se chovat a jak se k tomu postavit. Nikoho jsem nechtěla soudit, chtěla jsem mít ráda dál oba, hlavně jsem je nechtěla ztratit. Jenže ona asi nechápala, proč za to taťku neneseš jako ona... Doufám, že se s tím mamka vyrovná a začne žít svůj život.“

e) Dítě není přítomno konfliktům rodičů

„Nejdřív jsem si nemyslela, že to bude tak hrozný, ale pak začaly hádky, výčitky a pláč, než se taťka odstěhoval, nechtěla jsem to slyšet... Naštěstí to celé netrvalo dlouho.“

Ohrožující

f) Soužití v nepříznivých podmínkách

„Od malička si pamatuju nějaké hádky. Mamka i hrozila rozvodem, ale nikdy by neodešla- kvůli mně a bráchovi. Rozhodně to nebylo na denním pořádku. A při rozvodu taky, kolikrát se hádali před námi, někdy odešli dořešit to jinam, ale stejně jsme věděli, že se hádají, okolo rozvodu to bylo pár týdnů horší a od té doby je klid. Pokud já vím, teď když se baví, tak normálně.“

g) Popouzení dítěte

„...výčitky a manipulace. Nechtěla jsem být ten člověk mezi nimi od kterého se čeká, jak se k tomu postaví a když se s taťkou bavím, tak to znamená, že on za nic nemůže.“

h) Uplácení dítěte

i) Dítě je důvěrníkem pro partnerské bolesti rodiče

„Snažila jsem se být silná, takže si všichni asi mysleli, že jsem v pohodě a musela jsem o tom občas něco poslouchat. Mamku jsem viděla nešťastnou a občas říkala věci, které jsem zrovna slyšet nemusela.“

j) Ostatní faktory

V: „Našel si některý z rodičů/oba nového partnera? Jaký spolu máte vztah?“

„Taťka už tehdy... Máme dobrý vztah, v ní jsem neviděla nikdy problém. Někdy je mi líto, že se s námi tak nesnažil jako teď s ní.“

Shrnutí

V tomto případě neproběhla ideálně informovanost dítěte, jelikož se to Valérie dozvěděla sama v nepříliš vhodné chvíli. Sama říká, že by se to raději dozvěděla včas od rodičů. Naopak pozitivní je volné pokračování vztahu s oběma rodiči, přestože byla ve výhradní péči matky, vídala se nadále i se svým otcem, kdykoliv chtěla. Dobře fungovala i celá širší rodina, babička s dědou, kteří byli v těžkých chvílích oporou. Mezi dalšími osobami, které ji pomáhali situaci zvládnout, jsou její partner a bratr.

Bohužel byla přítomna hádkám rodičů, které si pamatuje v průběhu celého dětství. Situaci zhoršovala její matka, která celou situaci sama těžce nesla a nebyla vyrovnaná. Před dětmi brečela, či měla narážky na otce.

Nejhorší bylo období kolem rozvodu, které bylo plné změn, včetně seznámení se s novou rodinou otce. S novou rodinou Valérie vychází a je ráda, že otec je teď šťastný. Když se situace uklidnila, dala se dohromady i matka. S oběma rodiči se pravidelně schází, mají dobré vztahy a jsou jí oporou.

Vhodné výchovné strategie

- Kvalitní záchranná síť- prarodiče, bratr, partner. Pokračování vztahů s oběma rodiči, opora.

Ohrožující výchovné strategie

- Neinformovanost dítěte, přítomnost v konfliktním prostředí, nevyrovnanost a popouzení matky.

Kdo/co situaci zhoršoval?

- Neinformovanost, nevyrovnanost a popouzení matky.

Kdo/co ti pomohl/o situaci zvládat?

- Prarodiče, partner, bratr.

Valérie: „Myslím, že se s tím dá vyrovnat...ale chvíli to trvá. Každá náročná životní situace člověka poznamená a změní. A záleží na tom jedinci, zda ho posílí nebo to neunes. Když jste dítě, záleží hodně na rodičích, jak se s celou situací vyrovnají a naloží. Pozitiva vidím v šanci na nový začátek, pro ně, že snad budou oba šťastní...Těžko se radí, každá situace je jiná, ale asi bych řekla, ať to rodiče dětem brzo oznámí a v klidu jim to vysvětlí, aby se to nedozvěděli od někoho jiného. Ať je ujistí, že dál budou tady pro ně a že jsou pro ně nejdůležitější na světě. Ať se aspoň kvůli dětem zkusí domluvit a na pár minut zapomenou na svoje konflikty. Když děti uvidí, že oni jsou v pohodě, budou taky.“

2.5. Jáchym

Jáchymovi je 25 let, v době rozvodu mu bylo 11 a bratrovi 9 let. Taťka od nich odešel a založil novou rodinu.

„Taťka vlastně odešel, protože si našel Janu, já ji znal od vidění z obchodu, ale tohle jsem fakt nečekal. Byl jsem překvapený. Asi jsem z toho nebyl nadšený, ale nějak mi nevadila. Asi jsem mu to nevyčítal, ale jako viník byl jasnej.“ (Směje se)

Vhodné

- a) Přiměřená informovanost dítěte

„Taťka přijel z práce, posadili si nás i s mamkou do kuchyně a řekli nám to. Do té doby jsem nic nevěděl. No a pár dní na to se stěhoval.“...„Myslím si, že je ideální, jak nám to řekli. Líp tohle sdělit nejde.“

- b) Optimální kontakt s oběma rodiči

„Taťka se odstěhoval, my jsme byli ve výhradní péči mamky, k taťkovi jsme chodili nepravidelně na oběd. Furt se vidáme, taťka bydlí kousek, potkáváme se na sportu.“

„Řekl bych jim, že mi vyhovovala výhradní péče u mamky, každá situace je jiná, celkově bych řekl, že to nebyla lehká situace, ale bylo dobrý, že se domluvili a mohl jsem taťku vidat. Ta střídavá mi přijde divná, já bych jí nechtěl. Takhle mi to vyhovovalo.“

- c) Záchranná síť

„Já jsem se s tím ani žádnému kamarádovi nesvěřil. Nevím, jaká osoba mi pomáhala... Asi mi pomáhalo, že jsem měl ten hokej, trávil jsem tam hodně času, ale nevím.“

d) Vyrovnanost rodičů

„Snažili jsme se mamku podporovat, kamarádky a babičky se snažily taky, mamka byla smutná, ale nějak špatně na tom nebyla.“

e) Dítě není přítomno konfliktům rodičů

„Pár hádek si pamatuju, ale nic hrozného, ani nevím, jestli to mezi nimi skončilo kvůli hádkám. Celkově, se ale snažili to nějak prostě ulehčit. Do ničeho nás netahali.“

Ohrožující

f) Soužití v nepříznivých podmínkách

„Občas se pohádali i po rozvodu. Dneska spolu normálně mluví.“

g) Popouzení dítěte

h) Uplácení dítěte

„Nikdo mě neuplácel, bohužel. Ale vlastně když nám to oznámili, pak jsme jeli na reprezentaci na hokej. Ale nevím, jestli to byl úmysl, protože mamka se od tatky dozvěděla, že od nás odchází tak 3 dny před náma...“

i) Dítě je důvěrníkem pro partnerské bolesti rodiče

„Mamka si nestěžovala, líto jí to bylo.“

j) Ostatní faktory

„Negativa z rozvodu? Rodiče byli od sebe, měli jsme pak méně peněz...“

Shrnutí

Rodiče ho informovali o rozvodu doma v klidu a společně. Když byl malý, občas se rodiče hádali, ale to nebyl hlavní důvod, jeho otec se pár dní na to odstěhoval k nové přítelkyni. Zůstal se svým bratrem ve výhradní péči matky a otec založil novou rodinu. Zhoršila se tím jejich finanční situace. Bydleli však kousek od sebe, tudíž se často vídali a neřešili soudem určené termíny. Matka byla chvíli smutná, zdála se mu však být vyrovnaná. On se vyrovnal se situací sám, pomáhal mu však hokej, kde trávil svůj volný čas.

Vhodné výchovné strategie

- Rodiče informovali děti společně.

Ohrožující výchovné strategie

- Mohla to být nová přítelkyně, kvůli které odešel otec od rodiny, situace však byla zřejmě rodiči i dětmi zvládnuta a dodnes udržují dobré vztahy.

Kdo/co ti pomohl/o situaci zvládat?

- Zájmy- hokej.

Kdo/co situaci zhoršoval?

- Zhoršení finanční situace.

2.6. Kristián

Rodiče se rozvedli, když mu bylo 17 let a sestře 10 let. Matka si našla nového partnera a otec odešel, děti byly v její výhradní péči.

Vhodné

a) Přiměřená informovanost dítěte

„My jsme to víceméně věděli, bydleli jsme v krásné vilce, rodičům to nefungovalo už déle, jak se dostavil ten barák, mamka byla s taťkou nespokojená, vadilo jí furt něco na tátovi, my jsme věděli, že někoho má, takže jsme to sami poznali, pak nám mamka řekla, že má toho přítele a představila nám ho, mně se nelíbil, ale to jsme o rozvodu ještě nic nevěděli. Oni se rozvedli asi až dva roky potom.“

b) Optimální kontakt oběma rodiči

„Pravidelně se vídáme. Paradoxně se můj vztah s taťkou zlepšil, prostě se sejdeme, jdeme na pivo, pokecáme...Když byl doma, tak jsem neměl tu potřebu. S mamkou bydlím.“

c) Záchranná síť

„Já jsem to moc neřešil, prostě jsem se s tím smířil, svěřil jsem se kamarádům, ale neřešil jsem to. Vyřešil jsem si to vnitřně sám.“

d) Vyrovnanost rodičů

„Bezprostředně po tom, byl tat'ka přepadlej, ale nebylo to moc znát. Tat'ka si hned taky našel ženskou, přes inzerát, s tou je dodnes... Ted úplně v pohodě, spokojenej, když si našel tu paní tak se vyrovnal, ten vztah je teď mnohem lepší“

e) Dítě není přítomno konfliktům rodičů

„Bydlel jsem s nima, takže jsem byl, rodiče se hádali, ale nic vážného.“

Ohrožující

f) Doba a míra soužití v nepříznivých podmínkách

„Hádali se furt před námi, teď se moc nevidají, spíš pracovně. Půl roku to bylo horší, napětí. Jak šli od sebe, tak to bylo ok, pak spolu grilovali a všechno v pohodě.“

„My jsme bydleli furt všichni dohromady. Mamka jezdila k příteli, tat'ka k nové přítelkyni, nebo se u nás střídali. Někdy se tam prostě potkali, ale normálně vše slušně, spolu vycházeli.“

g) Popouzení dítěte

„Zkoušeli to klasický, podívej se, za to může táta a tohleto a támhleto. A táta zase to ta máma. Vždycky jsem se snažil z té hry dostat. Ale ségra se nechávala hodně naočkovat, jak byla mladší, nechala se ovlivnit matkou, že za to může táta.“

h) Uplácení dítěte

„Nový partner mamky se snažil uplácet mě a ségru, kupoval dárečky. Ségru opil rohlíkem, přinesl nákup, kytici (50 růží), vzdušný zámky, dárky. Ted' je to hovno, nic už nevozí. Ale ségře to už zpětně taky došlo.“

i) Dítě je důvěrníkem pro partnerské bolesti rodiče

„Hodně jsem to řešil s tátou, ale to asi, že jsem kluk.. Já jsem tenkrát byl na straně táty, ségra byla na straně mámy. A já jsem dodnes. A rodina je taky na straně táty. Rodina mámy byla na straně mého táty.“

j) Ostatní faktory

„Máma bydlí s přítelem, já s ním vycházím, ale zbytek rodiny ho nepřijímá. Babičky si stěžují, nesouhlasí s tím vztahem mamky.“

Shrnutí

Kristián si byl nefungováním vztahu rodičů vědom již déle, všímal si jejich hádek a poté jim matka představila nového přítele. Až dva roky na to, se rodiče rozváděli. Tudíž informovanost dětí neproběhla ideálně. Matčin partner se navíc snažil oběma sourozencům zalíbit a uplácet je různými dárky, na Kristiána to nefungovalo, na mladší sestru však ano. Celou situaci často řešil s tátou, tudíž jsem tento výrok zařadila pod ohrožující kritérium „dítě je důvěrníkem rodičů“ nemyslím si však, že by v tomto případě šlo o jev ohrožující.

On a jeho sestra zůstali ve výhradní péči matky, paradoxně se však zlepšil jeho vztah s otcem, se kterým se scházeli a povídali si. Otec si zanedlouho našel novou přítelkyni. Kristián se s rodiči pravidelně vídá a vychází i s oběma novými partnery.

Vhodné výchovné strategie

- Vyrovnanost rodičů, optimální vztahy s oběma rodiči, dobré vzájemné vztahy rodičů po rozvodu.

Ohrožující výchovné strategie

- Noví partneři, společné bydlení rodičů po rozchodu, uplácení dětí novými partnery, popouzení rodičů.

Kdo/co ti pomohl/o situaci zvládat?

- Kristián byl se situací smířen, nepotřeboval záchrannou síť.

Kdo/co situaci zhoršoval?

- Hádky, popouzení rodičů, uplácení dítěte

2.7. Zuzana

„Asi to bylo prostě nutný, mělo to řešit jejich momentální životní situaci a vyřešilo. Proto to nevidím negativně. Myslím si, že je to něco naučilo, kdyby to bylo teď, tak už se nerozvedou. Ten rozvod s sebou nese takovou životní ránu, která může bejt jako užitečná. To se stalo u mých rodičů, možná, že kdyby ji nedostaly, tak jsou nešťastní doteď v manželství.“

V: „Myslíš, že rozvod je něčím, s čím se dá vyrovnat?“

„Myslím se, že ne, že je to napořád v tobě. Tu zkušenost mám já a myslím, že i moje ségra. Postupem času se s tím asi nějak vyrovnáváš, zvykneš si na to, nějak si to zracionalizuješ,

ale i tak se to stalo a ty si musela čelit nějakým situacím, které prostě nebyly příjemný jednoduchý.“

Vhodné

a) Přiměřená informovanost dítěte

„Já si úplně nepamatuju, že by to s náma naši řešili, že se jako rozvedou. Ono to nějak jakoby vyplynulo, taťka se přestěhoval o patro níž, ke svým rodičům, a pak se úplně někam jinam. Byla to nejistota. My jsme vlastně ty informace neměly a cítily jsme takovou tu nejistotu z toho okolí a zvědavost toho okolí a já jsem nevěděla, proč se mě vyptávají na takový otázky. Cítila jsem, že je to zvláštní. Já vůbec nevím, že bych o tom tehdy mluvila se ségrou, to vůbec nevím. Je to nejistota a divný pocity, protože nemáš nedostatek informací.“

b) Optimální kontakt oběma rodiči

„Taťka byl vždycky takovou součástí naší rodiny, že tam vždycky chodil, vždycky tam nějak jako byl. Vůbec si nepamatuju, že by se o nás nějak jako soudili, že bychom chodili někam k soudu, to vůbec, to myslím, že ani ne. Anebo že bychom se stýkaly jako s tátou nějak pravidelně, to fakt jako nikdy, to bylo tak, že prostě tam byl, nebo co si pamatuju, že jsme nikdy neměly nařízený, kdy se s ním uvidíme třeba.“

c) Záchranná síť

„Myslím, že babička, ta taťky mamka, byla obrovským sjednotitelem ve všem. Pamatuju si, že mamku fakt podporovala. Ona je v tom dobrá, že uklidní ty vztahy a myslím, že ta babička tam zahrála velkou roli a i ten děda, to bylo vždycky takový to místo, kde jsme se všichni jako scházeli, oni nás drželi při sobě, tam jsme byli furt rodina.“

V: „Pomohlo ti ještě něco?“

„Skvělý bylo to, že jsem se na ně mohla spolehnout jako na dva, že v těch těžkejších situacích, který třeba jako byly, tak oni se strašně jako mobilizovali. A fungovali hrozně dobře spolu a dokázali nás podržet opravdu jako táta s mámou. A to je myslím, strašně dobře.“

„Asi taková ta činorodost, že jsem měla hodně kroužků ve škole, že jsem pořád byla zaměstnávaná. A myslím, že bylo takový dobrý, že jsem o tom mluvila s kamarádkami, že jsem to jedné řekla, což bylo asi až ve třetí třídě, ale až vlastně ty 2 roky potom jsem řekla, že se tohle děje. A to bylo takový jako fajn, že jsem o tom mohla poprvý jako mluvit.“

d) Vyrovnanost rodičů

„Já myslím, že kdo to nejvíc stěžoval, byli ti rodiče sami, protože s tím nebyli sami jako srovnaný a neuměli s tím sami jako pracovat nebo moc prostě, taková ta zastírací technika "a nebudeme o tom mluvit", byla blbá.“

„Myslím, že naši jako právě spolu vůbec nemluvili, to byla taková doba, kdy byla mamka hodně nepříjemná a taťka se dost vyhýbal kontaktu s ní a často, jako třeba i brečel. A to bylo fakt zvláštní. A to, že přestal o Vánocích brečet, to skončilo asi s mými šestnáctými narozeninami. On vždycky přišel jako na návštěvu, večerel s náma, a když odcházel tak brečel, taťkovi to bylo asi víc líto, než tý mamce, která jako byla spíš ta zklamaná. A myslím, že ji to vydrželo dlouhou dobu, ale mamka takhle nebrečela, ta spíš bojovala útočně.“

e) Dítě není přítomno konfliktům rodičů

Ohrožující

f) Soužití v nepříznivých podmínkách

„Nemyslím si, že by to bylo nějaký hrozný období. Nic extrémního u nás právě neproběhlo. Žádný velký drama. Pár let bylo mezi nima takový dusno, to slovo to asi vystihuje. My jsme dlouho nevěděly, co se děje, tak jsme nevěděly jak se zachovat, Nejhorší bylo, že nás taťka nevzal do té nové rodiny, chtěly jsme, aby nám svůj nový život ukázal. Možná to nechtěla mamka tehdy, ale teď si myslím, že to nebylo dobře, vždyť já se vyhýbala i dceři té paní, protože jsem nevěděla, jak se zachovat. Bylo to celý komplikovaný a nepříjemný.“

„Jak nad tím teď přemýšlím, tak to u nás bylo takový nejasný a divný, jako by se rozvedli a nerozvedli. Tím byla způsobena ta nejistota a zmatenost, když jsme byly malé. Oni se měli asi nějak furt rádi. Jenže s náma to neřešili a mělo to být jasně pojmenovaný, buď měli být spolu, nebo rozejítí a tady to nebylo jasně daný a ukončený. My jsme si vlastně se ségrou celou dobu mysleli, že se k sobě třeba vrátí. To trvalo fakt dlouho, ještě když jsem byla na střední.“

g) Popouzení dítěte

„A pak, to ale bylo později, mamka nás jako naváděla proti té táťkově přítelkyni, mamka jí dlouho nemohla vystát. Takže s náma jako manipulovala, to si pamatuju. Ona ví, že to tak bylo, ale říká, že teď už s tím těžko něco udělá. Myslím, že třeba v ségře vyvolávala pocity viny, u mě ani ne, asi protože jsem byla starší, ale u ségry určitě. Že tam bylo jakoby to vydírání.“

- h) Uplácení dítěte
- i) Dítě je důvěrníkem pro partnerské bolesti rodiče

„Mamka to ventilovala často přede mnou, tu svou nenávist nebo tu svou zhrzenost.“

- j) Ostatní faktory

V: „A co zhoršovalo tu situaci?“

„Tátova přítelkyně, když jsem ji chtěla pozvat, abychom se jako poznaly a ona to odmítla! To byla fakt rána pro mě. A ta nekonečnost té situace, když jsme furt nevěděly, jak to teda bude. Ted už to vlastně není u té mamky, která se s tím nějak vyrovnala a žije si ten život jako samostatně. A kdyby nám taťka dal šanci a seznámil s tou novou partnerkou a tou novou rodinou, to si myslím, že by bylo daleko lepší, ale to se u nás nestalo.“

Shrnutí

Zuzana žila dlouho v nejistotě a dusném prostředí, jejím rodičům to delší dobu nefungovalo a otec se odstěhoval, nikdo jí však situaci nevysvětlil, ani když se rodiče o pár let déle rozváděli. Zuzana i její sestra ještě několik let doufaly, že se rodiče usmíří a vrátí k sobě. Otec ji neseznámil se svou novou rodinou a ona se vše dozvěděla ve škole. Když se otcovu novou přítelkyni Zuzana pokusila sama kontaktovat, odmítla. Matka ji navíc proti nové přítelkyni manipulovala.

Zuzana však oceňuje, že rodiče pro ni stále byli, oba dva je mohla vidět, kdy chtěla a oni ji podporovali. Velkou oporou byly prarodiče, u kterých ji bylo vždy dobře, stmelovali rodinu v nejtěžších chvílích.

Ohrožující výchovné strategie

- Noví partneři, neinformovanost, nevyrovnanost rodičů a ventilování před dětmi, popuzení.

Vhodné výchovné strategie

- Optimální stýkání a vztahy s oběma rodiči.

Kdo/co ti pomohl/o situaci zvládat?

- Opora a podpora rodičů, činnost a zájmové kroužky.

Kdo/co situaci zhoršoval?

- Neinformovanost a nejistota, popouzení rodičů, tátova přítelkyně.

Zuzana: „Až teď jsem si to pořádně uvědomila, aby to hlavně rodiče řešili s dětma a mluvili o tom. Aby z toho neměli strach a nemysleli se, že pro to dítě to bude lehčí, tím mu nepomůžou, to určitě ne, tak to nefunguje. Já jsem to s tatkou vlastně nikdy neřešila, protože když jsme to téma nakousli, tak to bylo dost citlivý, on zase začal brečet a mně bylo líto, že jsem o tom vůbec začala mluvit, není lehký ho takhle vidět, jak brečí. Takže aby o tom ty rodiče se svými dětmi mluvili a dali ty nový situaci jasná pravidla a nemysleli si, že bez nich to bude jednodušší.“

2.8. Kamila

Kamile je 24 let, v době rozvodu ji bylo 15 let a bratrovi 10 let. Nyní žije s přítelem v dlouhodobém vztahu.

Vhodné

a) Přiměřená informovanost dítěte

„Jednoho dne přišli načančaný oba domů a mamka šla k holiči, pak tatka taky někam odjel a já jsem věděla, že tatka nesl nějaké papíry do skříně tak jsem se šla podívat a tam byly rozvodový papíry. To začali řešit, jakože mamka zažádala o rozvod. Říkám si „aha dobrý“... A tak jsme jeli na tábor s bráchou oba na 14 dní a já jsem mezitím jednou jela domů, že jsme měli nějakou bojovku, já jsem se stavila doma a zjistila jsem, že tam nejsou tatky věci a tak jako mě to už bylo tak nějak jasný no a tak to jsem teda zjistila a pak jsem přišla domů a mamka nám teda jenom řekla, že už s tatkou nebudou a to bylo všechno... Oni nám to neřekli přímo, že se rozvedli, já vím, že brácha to nevěděl ještě dva roky... Bráchovi bylo 10 let. A neřekli přímo, že se rozvedli, ale řekli, že se rozhodli, že spolu nebudou bydlet. Já jsem to věděla, protože jsem našla ty papíry, ale brácha až když o tom byla řeč asi za 2 roky, tak se hrozně divil, já kdybych nenašla ty papíry tak to taky nevím.“

V: „Chtěla by ses to dozvědět jinak?“

„Tak jako úplně ideální to nebylo, ale tak já vím, jak to u nás je se vším, teda z mamčiny strany tolik ne, ale z tatkovy strany jakmile je něco jinak jak by si společnost představovala tak je to hroznej průser. To samý byl průser moje maturita, když jsem ji nedala na první pokus tak to byl hroznej průser. Co tomu ty lidi řeknou, že jsi nedala maturitu. Tatka to hrozně řešil, mamka to neřešila. Tatka potom hrozně házel vinu na mamku, že to neřekla, že se rozvedli. Přitom ten stav nepojmenoval ani jeden.“

b) Optimální kontakt s oběma rodiči

„Jo dobrý, s tatškou se vídáme asi 3x do roka a s babičkou asi víckrát. Babička je totiž teď sama na chalupě, takže jí občas zavolám, že přijedu, když mám volno, s ní je docela sranda.“

c) Záchranná síť

V: „Kdybys mohla říct, co ti pomohlo překonat to období?“

„Řešila jsem to se svojí nejlepší kamarádkou. Já jsem musela být hodně pozitivní, aby to neviděl brácha.“

V: „Lidé, kteří ti pomohli, bez kterých by sis to neuměla představit?“

„Podle mě jsou horší věci než rozvod, takže podle mě je rozvod nutnej v některých případech a u nás se ta špatná situace, co byla, se rozvodem vyřešila, takže to nevnímám jako něco špatného.“

d) Vyrovnanost rodičů

„Ne, jakoby jí to nevadí, ale od té doby nemá k němu dobrej vztah, ona jakoby nebyla spokojená celou dobu a pak nevím, kdy do toho přišel Jirka (její nový partner) a toho nevím, jestli měla už před rozvodem nebo po. S tatškou se do teď nebaví.“

e) Dítě není přítomno konfliktům rodičů

„Mě štválo, že se doma nic nedělo, tam to všechno vypadalo dobrý, tatka spal normálně v ložnici, když sem viděla, že se hádaj tak to bylo jasně poznat a to bylo všechno. Oni se vždycky pohádali a dobrý...“

Ohrožující

f) Soužití v nepříznivých podmínkách

„Mamka sbalila kufry nám všem a přestěhovali jsme se nazpátek, kde jsme nic neměli, ale tatka se s náma nepřestěhoval, pak se po nějaké době k nám vrátil, to už nevím po jaké době, no a pak se kolikrát hádali, takže tatka odcházel spát nahoru, přitom tam byl volný pokoj tak jako na gauč...věděli jsme, že se hádaj a pak byla dlouhou dobu tichá domácnost, jakože mamka přinesla tatkově na stůl jídlo, jo dobrý a skoro se nebavili. Oni se pak spolu nechtěli bavit, takže chtěli po mně, dones mu tohle a ty tohle a tak...“

V: „Byli jste přítomni hádkám rodičů?“

„Jo ale tak oni hádky, oni nejsou úplně, že by se hádali, oni po sobě neřvali nic, ona se mamka vždycky hrozně urazí a ona se urazí a já vím, že taťka se s ní nebavil, ale že by se vyloženě před náma zhádali, to ne, vždy šlo vidět, že jsou na sebe našťvaný a mamce to vždycky vydrží hrozně dlouho, už jí to drží asi deset let. Furt je na něj našťvaná a nebaví se s ním.“

V: „Jaké vztahy máte s rodiči taťky?“

„Dobrý, vidáme se, tam jsme byli minulý týden. Jako jo, oni o sobě nemluvěj dobře, mamka s ní byla rozhádaná od té doby, co ji vyhodili z toho domu. Takže to nebylo jenom rozvodem. Oni se soudili s taťkou asi pět let o majetek a babička dělala hrozné scény. No takže mamka musela taťku po pěti letech ještě vyplatit a babička teda zbrojila proti mamce už od začátku.“

- g) Popouzení dítěte
- h) Uplácení dítěte
- i) Dítě je důvěrníkem pro partnerské bolesti rodiče
- j) Ostatní faktory

V: „Má taťka novou rodinu?“

„On to potom hodně střídal, ale teď má trvalou, ale stejně on se moc nechce vázat, takže nám ji ani nepředstavil, má ji asi tři roky.“

V: „Jaký jsi měla pocit z mamky nového přítele?“

„S ním jsem měla dobrý vztah, mamku spacifikoval trošku, to bylo dobré.“

V: „Jaké bylo období po rozvodu, změnilo se něco?“

„Jo to bylo super. Mamka začala jezdit do Budějovic pracovat na krátkej/dlouhej týden? Odjížděla asi v 6 ráno a přijížděla asi v 10 večer... To jsem byla hrozně ráda, protože přišla za mnou a povídá, jak to jako vidím, jestli chci, aby dělala tu práci, která ji baví a zůstala v tý práci a já se jako budu muset postarat o to doma, nebo jestli má změnit práci najít si nějakou blíž a jakože by s náma byla doma. Já řekla, že mi je to asi úplně jedno. Takže furt jezdila a já jsem byla s bráchou sama doma tyhlety dny... Já jsem byla našťvaná na bráchu, protože on teda strašně zlobil v té době, to mi dělal hrozné naschvály, ale to už máme vyřešené. Jsem hroznej flegmatik, takže mi to bylo jedno, mě spíš fakt štval jen brácha.“

Shrnutí

Kamila uvedla, že se rodiče občas pohádali, horší však bylo, když zavládla tichá domácnost a matka vydržela být dlouho uražená. Otec se od nich dokonce odstěhoval, ale vrátil se. Tyto jevy řadím do kategorie „soužití v nepříznivých podmínkách“.

O rozvodu se dozvěděla náhodou, když našla rozvodové papíry. Mnohem později jí a bratrovi rodiče sdělili, že už spolu nebudou, ale to bylo až po rozvodu. Její bratr se to dozvěděl dokonce až po dvou letech. V tomto případě jde tedy o nedostatečnou informovanost a komunikaci s dětmi.

Byla svěřena do výhradní péče matky, s otcem se vídala již minimálně. Matka byla pracovně vytížená, tudíž se Kamila musela starat o svého mladšího bratra, před kterým se snažila tvářit silně, aby nebyl zasažen situací, to prý pomáhalo ji samotné, se situací se vyrovnat. Rodinné události také řešila se svou kamarádkou.

Ohrožující výchovné strategie

- Tichá domácnost, neinformovanost dětí, ztráta kontaktu s otcem, pracovní vytíženost matky.

Vhodné výchovné strategie

Kdo/co ti pomohl/o situaci zvládat?

- Kamarádka, které se mohla svěřit.

Kdo/co situaci zhoršoval?

- Nedostatečná komunikace, časově náročná práce matky- hlídání mladšího bratra.

3. Shrnutí výzkumných zjištění

Jak vyplývá z Tab. 2 a Tab. 3, u tohoto vzorku respondentů dominovaly vhodné strategie „optimální kontakt s rodiči“ a „záchranná síť“. Ohrožující (Tab. 4 a Tab. 5) pak „popouzení dítěte“ a „ostatní faktory- noví partneři“. Níže shrnu jednotlivě každé kritérium- tedy výchovnou strategii.

Tab. 2: Vhodné výchovné strategie

Jméno	Informovanost dítěte	Optimální kontakt s rodiči	Záchranná síť	Vyrovnanost rodičů	Nepřítomnost konfliktům
Julie	Ano	Ne	Ano	Ano	Ano
Nora	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
Valerie	Ne	Ano	Ano	Ne	Ne
Jitka	Ano	Ano	Ano	Ne	Ne
Jáchym	Ano	Ano	Ne	Ano	Ne
Kristián	Ne	Ano	Ne	Ano	Ne
Zuzana	Ne	Ano	Ano	Ne	Ne
Kamila	Ne	Ne	Ano	Ne	Ne

Tab. 3: Vhodné výchovné strategie

Jméno	Informovanost dítěte	Kontakt s rodiči	Záchranná síť	Vyrovnanost rodičů	Nepřítomnost konfliktům
Julie	Z vyprávění	1x měsíc- otec	Mamka, nový přítel	Ano	Byly jí dva roky
Nora	Výborná	Optimální	Prarodiče	Ano	Nepřítomna
Valerie	Zjistila sama	Optimální	Přítel, bratr, prarodiče	Nevyrovnanost matky	Zhoršení okolo rozvodu
Jitka	Výborná	1x za 14dní- otec	Sestra	Nevyrovnanost matky	Přítomna
Jáchym	Dobrá	Optimální	Neví... (hokej)	Ano	Výjimečně
Kristián	Zjistil sám	Zlepšení po rozvodu- otec	Nepotřeboval	Ano	Občas přítomen
Zuzana	Pozdní	Optimální	Prarodiče, zájmy	Nevyrovnanost obou	
Kamila	Zjistila sama	3x ročně- otec	Kamarádka	Nevyrovnanost matky	Občas přítomna

Vhodné výchovné strategie

- U většiny respondentů bohužel nedocházelo k vhodné informovanosti dětí. Děti tato důležitá fakta zjišťovaly samy, či se to dozvěděly od svého okolí.
- Všichni dotazovaní respondenti byli svěřeni do výhradní péče matky. Pouze v jednom případě byl vztah s otcem silně oslaben či dokonce ztracen. Většina stále vídala svého otce, který jim byl i nadále k dispozici a dobré vztahy pokračují dodnes. Respondenti shodně vypověděli, že výhradní péče je dle jejich názoru nejlepší řešení, oceňují však, když se rodiče dokázali domluvit a netrvali pouze na soudem určeném stýkání.
- Všechny ženy popsaly záchranou síť. Muži se se situací vyrovnali po svém a záchranou síť nepotřebovali. Nejčastěji pak respondentům pomáhali prarodiče, kteří se snažili být oporou. Dále sourozenci, které rozvod semknul a oni se vzájemně podporovali. Poté noví partneři, zájmy či kamarádi.
- U bodu „vyrovnanost rodičů“ nepanuje shoda. U poloviny respondentů jsem zaznamenala odpověď, že rodiče vyrovnaní byli. V druhé polovině převažuje nevyrovnanost matky.
- Většina respondentů byla přítomna konfliktům rodičů. Nikdo se však nezmiňuje o extrémně zatěžujícím prostředí, převažují občasné hádky. Většina respondentů si však i přes to nepřipouštěla, že by se rodiče mohli rozvést a rozvod pro ně byl překvapením.

Tab. 4: Ohrožující výchovné strategie

Jméno	Soužití v nepříznivých podmínkách	Popouzení dítěte	Uplácení dítěte	Dítě je důvěrníkem rodičů	Ostatní faktory
Julie	Ne	Ne	Ne	Ne	Ano
Nora	Ne	Ano	Ne	Ne	Ano
Valerie	Ano	Ano	Ne	Ano	Ano
Jitka	Ano	Ano	Ano	Ne	Ano
Jáchym	Ne	Ne	Ne	Ne	Ano
Kristián	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
Zuzana	Ano	Ano	Ne	Ano	Ano
Kamila	Ano	Ne	Ne	Ne	Ano

Tab. 5: Ohrožující výchovné strategie

Jméno	Soužití v nepříznivých podmínkách	Popouzení dítěte	Uplácení dítěte	Dítě je důvěrníkem rodičů	Ostatní faktory
Julie	Ne		Ne		Stěhování, noví partneři
Nora	Ne	Matka	Ne		Noví partneři
Valerie	Vypjaté období kolem rozvodu	Matka	Ne	Matky	Nová rodina otce
Jitka	Vypjaté období kolem rozvodu	Matka	Rodiče	Ne	Špatné vztahy- noví partneři
Jáchym	Ne	Ne	Ne	Ne	Zhoršení finanční situace
Kristián	Společné bydlení rodičů i po rozvodu	Oba	Od nového partnera	Otce	Noví partneři
Zuzana	Nejasné ukončení manželství	Matka		Otce	Špatné vztahy- nová partnerka otce
Kamila	Tichá domácnost		Ne	Ne	Pracovní vytíženost matky

Ohrožující výchovné strategie

- „Soužití v nepříznivých podmínkách“-platí pro více jak polovinu respondentů, jednalo se však pouze o zhoršení převážně krátkodobé situace kolem rozvodu. U tří respondentů se tento bod vůbec nepotvrdil. Dvě respondentky popisují zhoršenou situaci okolo rozvodu, ale konfliktní prostředí plné hádek, nenávisti trvalo déle. I prostředí bez hádek může být pro dítě ohrožující, například tichá domácnost či odstěhování se a navracení jednoho z rodičů.
- Bohužel většina respondentů byla manipulována a popouzena svými rodiči, zvláště pak matkou. Ve výpovědích se vyskytly manipulativní výroky proti otcům či jejich novým partnerkám. Tento jev jim byl nepříjemný, cítili se být zmítáni mezi rodiči. Ti, kteří

zažili rozvod rodičů jako mladší, byli do této hry vtaženi, starším takové jednání docházelo a snažili se z ní dostat.

- Pouze malá část respondentů byla uplácena a vždy kvůli novým partnerům. Rodiče chtěli, aby se dětem zalíbil a tak oni sami, či noví partneři přinesli dárky. Majorita náhlé dárky a uplácení rodičů nezaznamenala.
- Většina respondentů nebyla důvěrníkem svých rodičů. Méně než polovina z nich si pamatuje důvěrné svěřování svých rodičů, jak ze strany matky, tak otce. Některé respondentky musely sdílet nepříjemné okamžiky, kterých by jako děti měly být ušetřeny.
- Mezi „ Zařadila jsem tam i událost- příchod nového partnera, který vůbec nemusí být pro dítě stresujícím či nepříjemným zážitkem, ale zároveň může být ohrožující, záleží na rodičích, kteří situaci dokáží ošetřit. Jedna respondentka se naopak dostala do dlouhodobě nepříjemné situace tím, že ji otec nechtěl s novou partnerkou seznámit. Někteří respondenti vypovídali o špatných vztazích s novými partnery, tento jev je velmi ostatní faktory“ patří více situací ohrožující, jelikož nabourává i vztah s vlastním rodičem.

Další faktory, které se ve výzkumu objevily: Zhoršená finanční situace, přestěhování, pracovní vytíženost rodičů.

Z Tab. 6 vyplývá, jak důležitá je záchranná síť. Respondentům nejvíce pomohly osoby, které jim byly oporou a mohly se na ně spolehnout. Naopak nejvíce respondenty mrzelo popouzení rodičů, především matek, nedostatečná informovanost a komunikace, či jejich nevyrovnanost. Tedy faktory, které dokáží rodiče ovlivnit.

Tab. 6: Odpovědi respondentů na otázky Kdo/co situaci zhoršoval? a Kdo/co ti pomohl/o situaci zvládat?

Jména respondentů	Kdo/co situaci zhoršoval?	Kdo/co ti pomohl/o situaci zvládat?
Julie		Matka a její nový partner
Nora	Popouzení matky	Babička s dědou Všichni bydleli v jednom městě (mohla oba rodiče stále vídat)
Valérie	Neinformovanost Nevyrovnanost a popouzení matky	Prarodiče Partner Bratr
Jitka	Nevyrovnanost matky Vztahy s partnerkou otce Noví partneři matky	Sestra Komunikace- (otec vše vysvětloval)
Jáchym	Finanční situace	Zájmy- hokej
Kristián	Hádky popouzení rodičů Uplácení dítěte	Byl se situací smířen
Zuzana	Neinformovanost a nejistota, Popouzení rodičů Tátova přítelkyně	Opora a podpora rodičů Činorodost zájmové kroužky
Kamila	Nedostatečná komunikace časově náročná práce matky- hlídání mladšího bratra	Kamarádka

Názory respondentů jsem porovnala s východisky formulovanými v teoretické části práce. Mnohdy nebylo lehké výrok respondenta přiřadit ke správnému kritériu. Překvapilo mě, že někteří dotazovaní se cítili, i přes těžkosti, které si v období rozvodu rodičů prožili, být vyrovnaní. Teoretická východiska by takové jevy řadila do ohrožujících výchovných strategií, oni však nevnímali rozvod jako problematickou situaci, nýbrž jako řešení problému, tudíž nezaznamenali, kdo jim pomohl situaci zvládnout, či ji naopak zhoršoval. Tento rozpor dále popisují v kapitole „Diskuze“.

4. Diskuze

Při analýze rozhovorů jsem si všimla určitého rozporu. Respondenti často vyřkli výrok, se kterým se cítili být vyrovnaní a vyprávěli o něm jako o pozitivní situaci, odborná literatura by však takový jev řadila do ohrožujících situací. Například Kamila, která pozitivně hovoří o rozvodu rodičů a se smířením sděluje, že se s otcem vídá třikrát ročně a že se rodiče dodnes nebaví. Přestože to Kamile může vyhovovat, výrok jsem zařadila dle teoretických východisek do ohrožujících výchovných strategií. Tento rozpor si vysvětluji dvěma možnými východisky:

- a) tito jedinci používají svůj obranný mechanismus a nepřipouští si, že je tyto události zasáhly a během tohoto rozhovoru, to nebylo možné zjistit,
- b) rozvod a s ním spojené události nejsou dnes již natolik zátěžová situace.

Vzhledem k tomu, že se ukázalo, že vznikají rozpory mezi teoretickými koncepty a pohledem respondentů, nelze vyvodit výchovná doporučení z výsledků výzkumu, přesto se však lze domnívat, že je vhodné, aby se v případě rozvodu oba partneři pokusili respektovat některé zásady, které formuluji v následující kapitole „Výchovná doporučení“.

Další faktory ovlivňující výzkum vidím v tom, že se jednalo o respondenty z mého blízkého okolí. Někteří se nezdáli být zcela upřímní, mohlo jim být nepříjemné popisovat negativní události jejich rodiny člověku, kterého znají. Některé dívky byly naopak díky tomuto jevu upřímné. Nejvíce se osvědčili vysokoškolští studenti, z humanitních oborů, kteří se nad situací skutečně zamysleli a někteří si dokonce uvědomili nové skutečnosti.

Během zpracování této diplomové práce, došlo k rozvodu mých rodičů, tudíž jsem nebyla dostatečně objektivní. Jako výzkumnice jsem si nezachovala potřebný odstup od tématu. Výhoda naopak byla, že jsem věděla na jakou problematiku se zaměřit, na jaké otázky je vhodné a užitečné se konkrétně zeptat a které by mohly být citlivé.

5. Výchovná doporučení

Jedním z výzkumných cílů byla výchovná doporučení, vzhledem k tomu, že se ukázalo, že vznikají rozpory mezi teoretickými koncepty a pohledem respondentů, nelze vyvodit výchovná doporučení z výsledků výzkumu, spíš lze poukázat na některé rozpory, přesto se však lze domnívat, že je vhodné, aby se v případě rozvodu oba partneři pokusili respektovat následující zásady:

- Rodiče mnohdy podceňují důležitost faktu informovat své děti, rozebrat s nimi vzniklou situaci a tak tento rozhovor odkládají. V takových případech žijí děti v nejistotě a strachu, protože nevědí, co bude dál. Zamyslím-li se nad způsobem informovanosti dětí, musím potvrdit výrok Špaňhelové (Špaňhelová, 2011), která ve své literatuře upozorňuje rodiče, aby s dětmi především mluvili. Je důležité dítěti ukázat, že rodiče stále fungují, dokázat, že jeho pevný bod je stále zde. Problémem často bývá, že rodiče mají tolik starostí sami se sebou, že tyto důležité rozhovory odkládají. Jakmile se rodiče však pro takovou změnu rozhodnou, měli by si s dětmi v klidu sednout a pokusit se jim situaci vysvětlit. Z výsledků výzkumu vyplynulo, že pokud se děti dozví o rozvodu či jiných důležitých změnách v klidu, včas a hlavně od svých rodičů, kteří jim vysvětlí, jak vše dále bude, vyhnou se zbytečným pocitům nejistoty. Respondenti sami vypověděli, že potřebovali o situaci se svými rodiči mluvit. Důležité je snažit se být klidní a objektivní, emocionální nevyrovnanost rodičů děti neuklidní.
- Mluvte s dětmi, nedělejte z nich však důvěrníky pro vaše starosti. Hranice mezi „vyléváním si srdíčka“ a komunikací je tenká. Dětem bychom měli podávat pouze objektivní potřebné informace, ne si chodit stěžovat- obzvláště u malých dětí.
- Respondenti nejvíce oceňovali, když se rodiče dokázali spolu domluvit, nejlépe mimosoudně a oni mohli vidět oba rodiče podle potřeby. Největším kladem pak je, pokud jsou oba rodiče stále oporou a přes spory mezi nimi dokáží fungovat v krizových situacích jako rodiče a dítě podpořit. Respondenti se shodli, že si nedovedou představit střídavou péči. Přiznali, že mohou být vztahy s otcem oslabeny, ale to by měli rodiče řešit vzájemnou domluvou a ne soudním příkazem.
- V těžkých životních situacích, jakou rozvod bezesporu je, hraje obrovskou roli naše zázemí. Záleží na lidech, kteří dítě obklopují, o to více, pokud nejste plnoletí. Děti potřebují pocity jistoty, potřebují se necítit samy. Takovou oporu jim můžou poskytnout jejich rodiče, prarodiče, další členové rodiny, kamarádi, prakticky

kdokoliv blízký. Důležité je, aby tu někdo, kdo bude nablízku a ochoten pomoci, byl. Pokud se tedy důsledkem rozvodu přetrhají další sociální vazby, například stěhováním, situaci se stává více ohrožující.

- Není jednoduché pozorovat svého emocionálně nevyrovnaného rodiče, obzvláště pro dítě. Pokud budou rodiče působit vyrovnaně, tím snáze se situací vyrovnají samy děti. Doporučení tedy zní, snažte se dát do pořádku nejprve sami sebe. Respondenti, kteří si pamatují svou matku v té době emocionálně nevyrovnanou, sdělují, že si přáli, aby byla šťastná.
- Nehádejte se před dětmi. Konflikty se objevují asi ve všech vztazích, ohrožující jsou však dlouhodobé a agresivní konflikty, kterým jsou vystavovány děti. Takové jednání se může neblaze podepsat na jejich psychice. Řešením by mohla být dohoda s partnerem o odložení hádky, či odejít mimo dosah dětí.
- Neprodlužujte nezbytně dlouhou dobu soužití v nepříjemných podmínkách. Pokuste se situaci vyřešit rychle. Je to vhodné jak pro vás, tak pro vaše děti. Teprve jakmile bude tato kapitola uzavřena, mohou se všichni adaptovat na nový styl života.
- Manipulace a popouzení dítěte souvisí s nevyrovnaností rodiče, který si nemůže pomoci, chce druhého shodit a tím si ulevit. Takové jednání jen zhoršuje situaci a rodiči rozhodně nepomůže. Ohrožuje sebevědomí dítěte. Rodiče by měli zkusit překonat trpkost a tyto výroky raději polknout. Dítě tím staví do nepříjemné situace, musí si vybírat mezi rodiči- na čí stranu se postaví? Či se bude raději přetvařovat? Naopak děti dokáží ocenit jakousi nestrannost, hledají člověka, před kterým se nebudou muset přetvařovat. Děti většinou mají přes všechny problémy rády oba rodiče a takové výroky jsou pro ně nepříjemné, jelikož potřebují vzor od obou rodičů.
- Neuplácejte děti dárky. Respondenti, kteří byli uplácani, si tento jev v dospělosti uvědomují. Došlo jim, že šlo o chytrý tah rodičů a nových partnerů, aby je snáze přijali, bohužel v té době to prý fungovalo, obzvláště pokud byli menší.
- Při příchodu nového partnera je opět nejdůležitější komunikace a otevřenost. Noví partneři mohou být ohrožující, jedná se o náročnou změnu, u většiny respondentů však byli přijati. Tajit nového partnera se nevyplácí, děti to staví na druhou kolej a cítí se být odstrčené. Vhodné je nevtíravé seznámení.

Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo popsat vhodné a ohrožující výchovné strategie a formulovat výchovná doporučení sloužící k minimalizaci výchovných a vzdělávacích problémů dětí z rozvedených rodin. Dále jsem zjišťovala odpověď na otázky, co vybraným respondentům podle jejich názoru pomáhalo zvládnout období kolem rozvodu rodičů a co naopak situaci zhoršovalo.

Stanovené cíle byly splněny. Vhodné a ohrožující výchovné strategie byly popsány, jak v teoretické části, tak v empirické části a následně prezentovány v kapitole „Shrnutí výzkumných zjištění“. Jedním z výzkumných cílů byla formulace výchovných doporučení, ale ukázalo se, že vznikají rozpory mezi teoretickými koncepty a pohledem respondentů, nelze tedy vyvodit výchovná doporučení z výsledků výzkumu, přesto se však lze domnívat, že je vhodné, aby se v případě rozvodu oba partneři pokusili respektovat určité zásady, které jsem v předchozí kapitole formulovala. Rozpory, které se objevily, popisují ve 4. kapitole „Diskuze“.

Z výsledků výzkumu, rozhovorů analyzovaných dle teoretických východisek, vyplývá, že u tohoto vzorku respondentů dominovaly tyto vhodné výchovné strategie: „optimální kontakt s rodiči“ a „záchranná síť“, ohrožující výchovné strategie pak „popouzení dítěte“ a „ostatní faktory- noví partneři“. Dále jsem hledala odpověď na otázky: Co vybraným respondentům podle jejich názoru pomáhalo zvládnout období kolem rozvodu rodičů a co naopak situaci zhoršovalo? Respondentům nejvíce pomohly osoby, které jim byly oporou a mohly se na ně spolehnout. Naopak nejvíce respondenty mrzelo popouzení rodičů, především matek, nedostatečná informovanost od rodičů a komunikace, či jejich nevyrovnanost.

Zpracováním tématu „Minimalizace výchovných a vzdělávacích problémů dětí z neúplných rodin“, jsem nabyla názoru, že rozvod není problém, který by bylo možno řešit jako samostatné téma, jelikož celý problém je mnohem komplexnější a skutečná příčina leží mnohem hlouběji. Rozvod je následkem dysfunkčnosti rodiny, avšak úplná rodina též nemusí znamenat funkčnost. Jakýkoliv vážný problém v rodině působí na děti, dlouhodobé negativní prožívání přináší následky. Takovýchto problémů a situací může být v rodině mnoho, rozvod, je jen vyústění či řešení jednoho z nich.

Citovaná literatura

- Afifi, T. O., Boman, J., Fleisher, W., & Sareen, J. (2009). The Relationship between Child Abuse, Parental Divorce, and Lifetime Mental Disorders and Suicidality in a Nationally Representative Adult Sample. *Child Abuse and Neglect* 33.
- Amato, P. R. (2000). The Consequences of Divorce for Adults and Children. *Journal of Marriage and Family* 62.
- Amato, P. R. (2001). Children of divorce in the 1990s: An update of the Amato and Keith meta-analysis. *Journal of Family Psychology*(15).
- Bakalář, E., & kol. (1996). *Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné*. Praha: Lidové noviny.
- Coates, B. A. (1999). *Divorce with decency*. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Day, R. (1992). The Transition to First Intercourse among Racially and Culturally Diverse Youth. *Journal of Marriage and Family* 54.
- Dvořáková, I. (15.. 2. 2016). *AntropoWeb*. Načteno z <http://www.antropoweb.cz/cs/obsahova-analyza-formalni-obsahova-analyza-kvantitativni-obsahova-analyza>
- Dytrych, Z., & Matějček, Z. (1992). *Přestali jste být manželi, ale zůstáváte rodiči*. Praha: H & H.
- Dytrych, Z., Schüller, V., Prokopec, J., & Matějček, Z. (1986). *Porozvodová adaptace a možnosti jejího ovlivňování*. Praha: MPSV ČSR.
- Evans, M. D., Kelley, J., & Wanner, R. A. (2001). Educational attainment of the children of divorce: Australia, 1940-90. *Journal of Sociology* 37.
- Farrington, D. P. (1990). Implications of Criminal Career Research for the Prevention of Offending. *Journal of Adolescence* 13.
- Frost, A. K., & Pakiz, B. (1990). The Effects of Marital Disruption on Adolescents: Time as a dynamic. *American Journal of Orthopsychiatry*.
- Furstenberg, F. F., & Kiernan, K. E. (2001). Delayed Parental Divorce: How Much Do Children Benefit? . *Journal of Marriage and Family* 63.
- Furstenberg, F. F., & Teitler, J. a. (1994). Reconsidering the Effects of Marital Disruption: What Happens to Children of Divorce in Early Adulthood? *Journal of Family issues* 15.

- Giddens, A. (1997). *Sociologie- Rodina, manželství a osobní život*. Agro.
- Goldscheider, C., & Goldscheider, F. K. (1998). The Effects of Childhood Family Structure on Leaving and Returning Home. *Journal of Marriage and the Family* 60(no. 3).
- Guidubaldi, J., Perry, J. D., & Nastasi, B. K. (1987). Growing Up in a Divorced Family Initial and Long-Term perspectives on Children's Adjustment. *Applied Social Psychology Annual* 7.
- Gumina, J. M. (2009). Communication of the decision to divorce: A retrospective qualitative study. *Journal of Divorce & Remarriage*.
- Ham, B. D. (2003). The Effects of Divorce on the Academic Achievement of High School Seniors. *Journal of Divorce and Remarriage* 38.
- Hetherington, E. M. (2003). Intimate pathways. Changing patterns in close personal relationships across time. *Family Relations* 52.
- Hetherington, E. M., Cox, M., & Cox, R. (1985). Long-term Effects of Divorce and Remarriage on the Adjustment of Children. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry* 24.
- Hill, P. (1993). Recent Advances in Selected Aspects of Adolescent Development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 34.
- Churchill, A., & Fagan, P. F. (2012). *The Effects of Divorce on Children*. Marriage and religion research institute.
- Jeynes, W. H. (2000). The Effects of Several of the Most Common Family Structures on the Academic Achievement of Eighth Graders. *Marriage and Family Review* 30.
- Jeynes, W. H. (2001). The Effects of Recent Parental Divorce on Their Children's Sexual Attitudes and Behavior. *Journal of Divorce and Remarriage* 35.
- Kalhotková, D. (2006). *Adaptace rodin na porozvodovou situaci*. Brno: Masarykova univerzita.
- Kiernan, K. E. (1992). The Impact of Family Disruptions in Childhood on Transitions Made in Young Adult Life. *Population Studies* 46.
- Křiklánová, V. (2014). *Výchovné a vzdělávací problémy dětí z rozvedených rodin*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.

- Langer, T. S., & Rickel, A. U. (1985). Short-term and Long-term Effects of Marital Disruption on Children. *American Journal of Community Psychology* 13.
- Márová, Z. (1975). *Výchova dětí v neúplné rodině*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Matějček, Z. (1994). *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál.
- Matějček, Z., & Dytrych, Z. (1994). *Děti, rodina a stres: vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí*. Praha: Galén.
- Matějček, Z., & Dytrych, Z. (2002). *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada Publishing a.s.
- Matějček; Dytrych in Bakalář. (1996). *Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné*. Lidové noviny.
- Matoušek, O. (1993). *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Slon.
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
- Mirowsky, Catherine E. Ross and John. (1999). Parental Divorce, Life-Course Disruption, and Adult Depression. *Journal of Marriage and Family* 61.
- Národní centrum sociálních studií. (Prosinec 2005). *Sociodemografická analýza neúplných rodin s nezletilými DĚTMI V ČESKÉ REPUBLICE*. Načteno z <http://www.ncss.cz/files/neuplne-rodiny-zaverecna-zprava.pdf>
- Nešpor, K. (2004). *Alkohol a jiné návykové látky u dětí- Prevence v rodině*. Praha: Státní zdravotní ústav.
- Novák, T. (2000). *Rodičovské judo*. Praha: Grada.
- Pavlík, Z. (1996). *Neúplné rodinné domácnosti*. Praha: NLN.
- Plaňava, I. (1994). Rozvodové poradenství a terapie: možná východiska, cíle a strategie, č. 1, . *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*. (roč. 29), stránky 51-60.
- Popenoe, D. (1996). Life without Father. *The Free Press in New York*(31. Popenoe reports on the findings of The National Survey of Children).
- Potter, D. (2010). Psychosocial Well-Being and the Relationship Between Divorce and Children's Academic Achievement. *Journal of Marriage and the Family* 72.
- Poupětová, Š. (2009). *Netrapte se po rozvodu*. Grada.

- Rockville, J. O. (As cited in David Larson 1995). *The Costly Consequences of Divorce*. Rockville, MD: National Institute for Healthcare Research.
- Rybáková, E., Cebecauerová, I., & Škrobiánová, H. (1987). *Osobný vzor otca ako dôležitá determinanta vývinu osobnosti dieťaťa*. Psychológia a patopsychológia dieťaťa.
- Sampson, R. J. (1987). *Crime in Cities: The Effects of Formal and Informal Social Control. Communities and Crime*.
- Schimmerlingová, V. (1978). *Sociální situace neúplných rodin v čele s otcem*. Praha: ČSVÚ PSV.
- Schmidová, M. (2011). Rozvody, rozchody rodičů a děti. V *Rodiče, děti a jejich problémy* (stránky 35-57). Praha: Sdružení Linka bezpečí. Načteno z http://www.sspu-opava.cz/UserFiles/File/Rodice%20deti%20a%20jejich%20problemy_screen.pdf
- Smith, H. (2004). *Děti a rozvod*. Praha: Portál.
- Strohschein, L. (2005). Parental Divorce and Child Mental Health Trajectories. *Journal of Marriage and Family* 67 .
- Špaňhelová, P. I. (27. červen 2011). *Jak dítěti pomoci vypořádat se s rozvodem?* Získáno 18. března 2014, z www.rodina.cz: <http://www.rodina.cz/clanek8371.htm>
- Šťastná, A. (2009). *Neúplné rodiny v České republice a ve vybraných evropských zemích*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí.
- Teachman, J. D., & Albrecht, C. (2003). Childhood Living Arrangements and the Risk of Premarital Intercourse. *Journal of Family Issues* 24.
- Teyber, E. (2007). *Děti a rozvod : [jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů]*. Praha: Návrat domů.
- Train, A. (2001). *Nejčastější poruchy chování u dětí*. Praha : Portál.
- Trnka, V. (1974). *Děti a rozvody: Studie o adaptovanosti dětí z rozvrácených rodin*. Praha: Avicenum.
- Vágnerová, M. (2000). *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál.
- Vágnerová, M. (2005). *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Praha: Karolinum.

- Van de Avort, A. K. (1995). *Single Parent Families*. The Hague: The Netherlands Family Council.
- Van der Avort, A. K. (1995). *Single Parent Families*. The Hague: The Netherlands Family Council.
- Vávrová, G. (2010). *Vliv neúplné rodiny na psychosociální vývoj dítěte*. Brno : Masarykova Univerzita.
- Wallerstein, J., & Lewis, J. (1998). A first report from a 25-year study. *Family and Conciliation Courts review*.
- Wisconsin Department of Health and Social Services, D. o. (1994). *Family Status of Delinquents in Juvenile Correctional Facilities in Wisconsin*.

Seznam zkratek

DP	diplomová práce
I	informant
V	výzkumník

Seznam tabulek

Tabulka 1: Jmenný seznam respondentů a jejich věk při rozvodu a nyní.....	40
Tabulka 2: Vhodné výchovné strategie.....	67
Tabulka 3: Vhodné výchovné strategie.....	67
Tabulka 4: Ohrožující výchovné strategie	68
Tabulka 5: Ohrožující výchovné strategie	69
Tabulka 6: Odpovědi respondentů na otázky Kdo/co situaci zhoršoval? a Kdo/co ti pomohl/o situaci zvládat?	71

Seznam obrázků

Obr. 1: Struktura rodin a domácností v letech 1961 až 2001 (zpracováno dle ČSÚ, SLDB 2001).....	11
---	----

Přílohy

Přepis rozhovoru: Nora

V: „Ahoj, než začneme, ráda bych ti přečetla informovaný souhlas, ano?“

I³: „Dobře.“

V: „Informovaný souhlas se týká mé diplomové práce s názvem: Minimalizace výchovných a vzdělávacích problémů dětí z neúplných rodin. Cílem je popsat vhodné a ohrožující výchovné strategie, které vznikly v důsledku rozvodu rodičů, a na základě teoretických východisek a výzkumného šetření provedeného u vybrané skupiny respondentů formulovat výchovná doporučení sloužící k minimalizaci výchovných a vzdělávacích problémů dětí z rozvedených rodin. Výzkumné šetření hledá odpověď na otázky, co vybraným respondentům podle jejich názoru pomáhalo zvládnout období kolem rozvodu rodičů a co naopak situaci zhoršovalo. " K naplnění hlavního cíle DP byly pro výzkum formulovány cíle dílčí: 1. Zjistit, jak vybraní respondenti hodnotí s odstupem času vhodnost a nevhodnost výchovných strategií rodičů užívaných v období rozvodu a 2. Porovnat jejich názory s východisky formulovanými v teoretické části práce.

Žádám Tě o souhlas s poskytováním výzkumného materiálu pro výzkumný projekt ve formě audio nahrávky rozhovoru. Vzhledem k citlivosti zkoumané problematiky je náležitá pozornost věnována etickým otázkám a zajištění bezpečí informantů. Důraz je kladen na:

1. Anonymitu informantů – v prepisech rozhovorů budou odstraněny (i potenciálně) identifikující údaje.
2. Mlčenlivost výzkumnice ve vztahu k osobním údajům o účastnících výzkumu (s tím, že s výzkumným materiálem budu pracovat výhradně já).
3. Po přepsání rozhovorů dojde k autorizaci textu – budete mít možnost vyjádřit se k uvedeným údajům a upravit je.
4. Jako informant/informantka máte právo kdykoli odstoupit od výzkumné aktivity.

Děkuji za pozornost věnovanou těmto informacím a žádám Tě tímto o poskytnutí souhlasu s Vaší účastí ve výzkumu.“

³ „I“ znamená informant

I: „Ano, uděluji ti tímto souhlas.“

V: „Děkuji. Můžeme tedy začít nějakými základními údaji. Řekneš mi něco o sobě? Kolik ti je let, jestli studuješ?

I: „Je mi 24let, studuju práva.“

V: „Máš nějaké sourozence nebo přítele?

I: „Mám nevlastní ségru a nevlastního brácha, sestře je deset a bráchovi budou tři a přítele a jsme spolu už tři roky“

V: „Kolik let je rodičům?“

I: „Tatškovi je 48let a mamce 40let.“

V: Kolik ti bylo let, když se vaši rozváděli?

I: „Tak jedenáct.“

V: „Představuje pro tebe rozvod pozitivní/neutrální/negativní asociaci?“

I: „Spíš neutrálně. Napadne mě právní stránka věci. Je to takový prostředek pro lidi...“
(směje se)

V: „Vyprávěj mi prosím tvůj příběh.“

I: „Moc si to nepamatuju. Když jsem byla malá, tatka často nebýval doma, na chvíli se i odstěhoval, takže jsem byla spíš s mamkou.

V: „Jak a kdy ses se to dozvěděla – kdo ti to řekl a jak ses cítila?“

I: „Seděli jsme spolu v kuchyni a mamka mi říkala, že se budou rozvádět, protože už si s tatškou už nerozumí, ale že ona bude pořád moje mamka a tatka pořád můj tatka a já na to jenom okej...“

V: „A tatka u toho nebyl?“

I: „Myslím, že ne.“

V: „Jsi ráda, že to bylo touto cestou? Chtěla by ses to dozvědět raději jinak?“

I: „Když mi to říkali, tak mi to bylo jedno, nepřemýšlela jsem nad tím, ani jsem nebyla smutná, asi mi to nedocházelo. Asi bylo fajn, že mi to řekla mamka takhle v klidu v kuchyni“

V: „Týkali se tě bezprostředně neshody mezi rodiči?“

I: „Ani si moc nepamatuju, že by se moc hádali, zvládali to beze mě.“ (směje se)

V: „Jaké byly konkrétně dopady rozvodu ve vaší rodině?“

I: „Po rozvodu to bylo podobný, za taťkou jsem jezdila do jeho nového bytu, on si brzo našel Olču a ona je moje druhá máma, vlastně teď je moje máma víc než moje pravá máma.“

V: „Co jsi říkala na takovou změnu?“

I: „Já si to nepamatuju, nějak jsem nevnímala, že se něco děje. Nebo si nepamatuju, že bych to vnímala. Hlavně jsme nebyli pořád všichni spolu, tak mi to ani nepřišlo, že se rozešli, protože jsem se s ním pak vídala podobně často...“

V: „A jaké bylo porozvodové uspořádání? Byla jsi ve výhradní péči mamky?“

I: „Já jsem teda ten rozsudek nikdy neviděla. Mamka mě měla ve výhradní péči. Taťka platil alimony. A jednou za 14 dní jsem jela k taťkovi na víkend, ale vídala jsem se s ním i v týdnu a mimo ty smluvené víkendy, bral mě na dovolený a výlety.“

V: „Vyhovoval ti to? V čem jsi viděla pozitiva a negativa výhradní péče?“

I: „Ale jo, vyhovovalo, nebylo to asi ideální, občas jsem si říkala, když ostatní spolužáci byli pohromadě s rodinou a měli mamku a taťku, trochu mě to mrzelo, ale ne že bych z toho byla nešťastná, rozhodně jsem kvůli tomu nebrečela. Přijde mi dobrý, že jsme všichni byli v jednom městě –mamka, taťka, babičky. Taťka se se mnou učil, fungoval i mimo ty víkendy. Působil na mě výchovně.“

V: „Pamatuješ si nějaké pocity, jaké jsi z toho měla?“

I: „Všechno si pamatuju pozitivně, těšila jsem se k taťkovi do bytu a Olča byla skvělá, jezdili jsme na výlety, bylo to fajn. Já jsem nikoho nevinila, mně se to zdálo dobrý.“

V: „Změnilo se ještě něco? Finanční situace, přístup rodičů? Podplácení a kupování dárku?“

I: „Zkoušela jsem to, ale nešlo to:D Ale respektovali svoje rozhodnutí navzájem.“

V: „Jak to snášeli rodiče?“

I: „Kromě pár narážek na taťku byla mamka v pohodě, nebo si to nepamatuju.“

V: „Jak se tvoje rodiče k sobě chovají nyní?“

I: „Pár let po rozvodu se rodiče i kamarádili, vycházeli spolu a dokázali se domluvit, kdy u koho budu. Zeptali se mě, kdy u koho chci bejt...Myslím si, že to zvládli dobře.“

V: „A mamka si taky někoho našla?“

I: „Mamka měla chlapy tak nějak různě, furt se dva točili, ale nebydleli u nás. Ty byli v pohodě, ale nebylo to tak vážný.“

V: „Vídáš se s oběma rodiči?“

I: „Teď žiju u tatky, s mámou se nevidám, to není ale následek rozvodu, a tatku teda vídám o víkendech, protože jsem na škole v Praze a doma bydlím i s Olčou, ségrou a bráchou.“

V: „Jak si zvládal/a období po rozvodu rodičů? Co ti pomohlo po rozvodu rodičů nebo naopak co zhoršovalo situaci?“

I: „Fungovala tam ta babička, já jsem s ní teda byla hodně i před tím. Ale přecházela jsem na gympl, tak jsem hodně řešila školu. Mamka měla občas kecy na tatku a Olču, že oni mají tohle a mně to nekoupí... To mě jako docela švalo, když se na to kouknu zpětně, asi to nebyla úplně dobrá cesta, házet špinu na toho druhého před dítětem, myslím si, že to ti asi nepomůže. Pro mě bylo nejdůležitější, že tu pro mě oba byli, mohla jsem je kdykoliv oba vidět. To si myslím je základ.“

V: „Vnímáš nějaká pozitiva na rozvodu svých rodičů?“

I: „Dostávala jsem víc dárků (měla jsem dvoje vánoce). Mám Olču a další sourozence.“

V: „Negativa?“

I: „Nevím, jak je pojmenovat. Nepoznala jsem kompletní rodinu, nebyla jsem s nima současně. Když jsem byla s jedním, nebyla jsem s druhým, nikdy jsme nebyli máma, táta a dítěto je podle mě ideální.“

V: „Myslíš si, že tě to nějak ovlivnilo?“

I: „Těžko říct...Nepřijde mi to. Nikdy jsem jim to nevyčítala. Chci jednou mít celou rodinu!“

V: „Myslíš si, že jsi vyrovnaná s rozvodem rodičů?“

I: „Absolutně jo.“

V: „Jaká by byla tvoje doporučení pro rozvádějící se rodiče z pohledu někoho, kdo to zažil jako dítě?“

I: „Mějte rozum, myslete na to dítě, neshody mezi sebou si vyřešte bez dítěte v klidu, aby o tom nevědělo. Chovejte se k tomu dítěti jako by se nic nedělo a hezky mu to vysvětlete. Respektujte svoje vzájemná rozhodnutí po rozvodu a nepodkopávejte si autoritu.“

V: „Supr, díky moc, to byla poslední otázka.“

I: „Nemáš zač.“